

Tartu Ülikool

Sotsiaal-ja Haridusteaduskond

Riigiteaduste Instituut

Magistritöö

Kadi Tamm

Hõimuühiskondliku elukorralduse mõju riigi poliitilisele kultuurile ning demokraatia
tekkele.

Juhendaja: Alar Kilp (PhD)

Tartu: 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....

Lühikokkuvõte

Just nagu majandusel või geograafilisel paiknemisel on riigi arengus oluline roll, nii on ka erinevatel kultuurilistel teguritel. Kultuurist tulenevad väärtushinnangud ja suhtumised mõjutavad riigi arengut, poliitilist kultuuri ning ka demokraatia teket ning arengut. Käesolev töö keskendub Aafrikale ning Aasiale omasele hõimukultuurile ning selle mõjule poliitilisele kultuurile ning riigi poliitilisele arengule.

Töös esitatakse peamised hõimuühiskondlikule elukorraldusele omased tunnused. Jaotatakse näiteriigid tuginedes Maurice Godelier'ile, riigi ja hõimude vahelisi suhteid silmas pidades, kolme gruppi. Analüüsitakse tuginedes Afrobarometer'i ja Arab Barometer'i küsitlusuuringute tulemustele hõimuühiskondliku elukorralduse mõju riigi poliitilisele kultuurile. Lisaks, analüüsitakse Arend Lijphart'i enamus- ja leppedemokraatia mudelite sobivust hõimuühiskonnaga riikidele. Analüüsi on kaasatud mitmed näiteriigid riigid nii Aafrikast kui ka Lähis-Idast.

Magistritöö tulemusena selgus, et puudulikult toimiva riigi puhul või piirkondades, kuhu riik ei jõua, pakuvad hõimusüsteem ja traditsioonilised seadused puudulikule riigile asendust, kasutades selleks läbi sajandite kestnud protseduure ja lahendusi, mis kaasavad ka mehhanisme konfliktide lahendamiseks ning kohtumõistmiseks. Hõimuühiskondlikule elukorraldusele omased tunnused mõjutavad riigi poliitilist kultuuri läbi valimiseelistuste kujundamise ja valijate mobiliseerimise ning läbi hõimupõhiste organisatsioonide ning parteide moodustamise. Lisaks, kujundab hõimusüsteem arusaama korrupsioonist ja patronaažist. Oluliseks leitud seoseks: riikides, milles hõimud on kaasatud riigi toimimisse, on oluliselt madalam korrupsioonimäär. Demokraatia riigis, mida iseloomustab jaotumine hõimudesse, on võimalik kui siirdeprotsessi kaasatakse hõime, võetakse arvesse riigi kultuurilist eripära ning ühiskonna sees eksisteerib laialdane toetus demokraatiale. Kaasamist suudab Lijphart'i poolt soovitatud leppedemokraatia kõige enam sellistele ühiskondadele pakkuda, võimaldades valitsemist, mis esindab võimalikult paljusid ning seisab võimalikult paljude huvide eest (Lijphart 2009: 20).

Sisukord

Sissejuhatus	7
1. Hõimuühiskond ning selle peamised tunnused	10
1.1 Põlvnemine ja enesemääratlemine	11
1.2 Hõimuseadused	13
1.3 Hõim kui poliitiliselt organiseeritud üksus	15
1.4 Konkurents ressurssidele.....	17
1.5 Korruptsioon ja patronaaž.....	18
1.6 Peamised viisid hõimuseseks otsuste langetamiseks.....	19
1.7 Hõimuühiskonna tunnuste kokkuvõte.....	20
2. Godelier'i hõimude ja riigi vahelise suhte jaotus.....	22
2.1 Esimesse gruppi kuuluvad riigid.....	22
2.2 Teise gruppi kuuluvad riigid	24
2.3 Kolmandasse gruppi kuuluvad riigid	27
3. Hõimuühiskonna mõju riigi poliitilisele kultuurile.....	29
3.1 Hõimuühiskonna tunnuste mõju poliitilisele kultuurile.....	30
3.1.1 Organisatsioonide ja parteide hõimupõhine moodustamine	30
3.1.2 Valimiskäitumine ja valijate mobiliseerimine	32

3.1.3 Korrupsioon ja patronaaž	32
3.2 Küsitlusuuringud	35
3.2.1 Toetus demokraatiale	36
3.2.2 Poliitiline osalus	41
3.2.3 Olulisemad järeldused hõimuühiskondliku elukorralduse mõjust riigi poliitilisele kultuurile	45
4. Demokraatia multikultuurses ja –etnilises riigis	47
4.1 Lijphart'i leppe- ja enamusedemokraatia määratlus	48
4.2 Riigi ülesehitamine hõimutraditsioonidega riikides.....	51
Kokkuvõte	54
Kasutatud kirjandus:.....	57
Lisad	66
Lisa 1 – Suurimad hõimud Iraagis	66
Lisa 2 – Somaalia klanniperekondadel põhinevad organisatsioonid	68
Lisa 3 – Sudaani hõimude jaotus piirkonniti	69
Lisa 4 – Somaalia 4.5 mudeli põhjal riigi elanikkonna jaotumine.....	70

TABELID

Tabel 1: 2012. aasta korrupsiooninäitaja ja koht üldtabelis.....	33
Tabel 2: Toetus demokraatiale.....	39

Tabel 3: Toetus mitmepartei süsteemile.	40
Tabel 4: Poliitikast huvitatus.....	42
Tabel 5: Poliitiline osalus viimastel parlamendi valimistel ja poliitilistel koosolekutel.	43

Sissejuhatus

Üha enam teadlasi, poliitikuid ja arengupraktikuid, seletab inimkonna oodatust aeglasemat liikumist rikkuse ja poliitilise pluralismi suunas, läbi kultuurist lähtuvate väärtushinnangute ja suhtumiste (Harrison, Huntington 2002: xxv). Ka käesolev töö käsitleb kultuuri, keskendudes hõimuühiskonnale ning selle mõjule poliitilisele kultuurile ning riigikorrale. Hõimuühiskond on üheks Aafrika, aga ka Aasia kultuuri iseloomulikuks jooneks, mis väljendub indiviidi allumises oma kogukonnale (Etounga-Manguelle 2002: 68). Hõimuühiskond, eksisteerides endiselt mitmetes riikides väljaspool Läänemaailma, on üheks oluliseks riigi stabiilsuse ja poliitika mõjutajaks (Tamm 2010). Antud mõju võib väljenduda näiteks hõimude baasil loodud parteide paljususe või mitmete erinevate hõimudel põhinevate huvigruppide näol, samas aga ka korrupsiooni või patronaažina.

Poliitilise kultuuri seotuse ideed demokraatiaga uurisid näiteks juba 1963. aastal ilmunud raamatus „Tsiiviilkultuur“ Gabriel Almond ja Sidney Verba. 1990ndatel aastatel jõudsid vaatlejad Ladina-Ameerikast, Ida-Euroopast ja Ida-Aasiast järeldusele, et kultuurilised tegurid etendasid neis piirkondades demokratiseerimise käigus ilmnunud probleemides tohutut osa ning vaid demokraatliku põhiseaduse vastuvõtmisest ei piisa (Inglehart 2002: 90). Lisaks on mitmed autorid arvamusel, et demokraatia puhkeb ühes sotsiaalses ja kultuurilises kontekstis õitsele suurema tõenäosusega kui teises (Inglehart 2002: 93).

Antud töö eesmärgiks on tuua välja peamised hõimuühiskondliku elukorralduse tunnused; iseloomustada, tuginedes Maurice Godelier'ile, peamisi riigi ja hõimude vahelise suhte viise; analüüsida hõimuühiskondliku elukorralduse mõju poliitilisele kultuurile; analüüsida leppe- ja enamusedemokraatia mudelite sobivust hõimuühiskonnaga riikidele. Analüüsi on kaasatud mitmed hõimuühiskonnaga riigid nii Aafrikast kui ka Lähis-Idast.

Töö peamisteks väideteks on:

1. Puudulikult toimiva riigi puhul või piirkondades, kuhu riik ei jõua, pakuvad hõimustusüsteem ja traditsioonilised seadused puudulikule riigile asendust, kasutades selleks läbi sajandite kasutatud protseduure ja lahendusi.
2. Hõimuühiskondlikule elukorraldusele omased tunnused omavad mõju riigi poliitilisele kultuurile, läbi valimiseelistuste kujundamise ja valijate mobiliseerimise ning läbi hõimupõhiste organisatsioonide ning parteide moodustamise. Lisaks, kujundab hõimustusüsteem arusaama korruptsioonist ja patronaažist.
3. Demokraatia riigis, mida iseloomustab jaotumine hõimudesse, on võimalik kui siirdeprotsessi kaasatakse hõime, võetakse arvesse riigi kultuurilist eripära ning ühiskonnas on tekkinud laialdane nõudlus demokraatia järele.

Töö esimese peatüki eesmärgiks on käsitleda hõimuühiskonna, hõimu ja klanni mõistet. Iseloomustada hõimude ülesehitust ning seejärel esitada hõimuühiskonna peamised tunnused: põlvnemine ja enesemääratlemine, hõimuseadused, hõimude poliitiline karakter, omavaheline konkureerimine erinevatele ressurssidele, korruptsiooni- ja patronaažisüsteemid, erinevad otsuste langetamise viisid hõimudes. Kõikide tunnuste kirjeldamise puhul kasutatakse vähemalt kahte või enam näiteriiki, kus hõimuühiskondlik elukorraldus on siiani säilinud ja mõjutab olulisel määral suure hulga elanikkonna igapäeva elu – Iraak, Afganistan, Sudaan, Jeemen, Jordaania, Somaalia, Botswana, Lõuna-Aafrika vabariik.

Teises peatükis leiab käsitus ühe olulisema prantuse antropoloogi Maurice Godelier'i riikide jaotust kolme gruppi, tuginevalt sellele, millise seisukoha võtab riik hõimude osas (Godelier 2009: 13-18): 1. grupp - riigi moodustumine toetub hõimudele, 2. grupp - peale riigi moodustumist asub riik kas hävitama hõimustusüsteemi või selle tähtsust võimalikult suurel määral vähendama, 3. grupp - hõimude eksisteerimine riigist sõltumatusena.

Kolmandas peatükis analüüsitakse hõimuühiskonna tunnuste mõju poliitilisele kultuurile, vaadeldes võimalikku mõju läbi organisatsioonide ja parteide moodustamise aluste, valimiskäitumise ja valijate mobiliseerimise ning korruptsiooni ja patronaažisüsteemide. Tuginedes Arab Barometer'i ja Afrobarometer'i küsitlusuuringute tulemustele analüüsitakse näiteriikide toetust demokraatiale ning parlamentaarsele süsteemile, milles võistlevad paljud erinevad parteid; lisaks veel ka poliitilist osalust läbi valimisaktiivsuse viimati aset leidnud parlamendivalimistel ning üldist huvitatust poliitikast. Eesmärgiks on leida, kas hõimuühiskondliku elukorraldusega riikide elanike poliitiline osalus või toetus demokraatiale erineb muude piirkondade ning teistsuguse kultuuritaustaga riikide näitajatest. Demokraatia toetuse näitajat on oluline võrrelda, leidmaks toetust või vasturääkivust väitele, et mõned kultuurid omavad suuremat toetust demokraatiale kui teised. Poliitilise osaluse näitaja on samuti oluline, sest aktiivset ja toimivat kodanikuühiskonda peetakse üheks oluliseks demokraatia koostisosaks.

Neljandas peatükis analüüsitakse Arend Lijphart'i leppe- ja enamusedemokraatia mudeleid ning nende sobivust riigile, mille suur osa elanikkonnast jaotub hõimudesse ehk riik koosneb paljudest erinevatest huvigruppidest. Lijphart ise on sellistes oludes riigile pidanud sobivamaks just leppedemokraatia mudelit.

On oluline rõhutada, et töö eesmärgiks ei ole väita, et kultuurilised väärtused on ainsad tegurid, mis riigi valitsusvormi teket või toimimist mõjutavad. Hõimuühiskondlikku elukorraldust, ei vaadelda kui otsest demokratiseerumise või selle läbikukkumise põhjust vaid kui üht võimalikku tegurit, mis kas pigem soodustab või nõrgestab keskkonda, milles demokraatia tekib ja areneb. Eesmärgiks ei ole rõhutada kultuuriliste seletuste ülimuslikkust võrreldes teiste seletustega. Ometi, on töö autor veendumusel, et majanduslike ja teiste seletuste kõrval on ka kultuurilised aspektid olulised ning kindlasti tähelepanuväärivad riigi arengu ning valitsusvormi kujunemise seletamisel. Lisaks tugineb autor primordialistlikule lähenemisele, mis arenenud kosmopoliidse maailma mõistes pole ehk kõige kaasaegsem, kuid hõimuühiskonna kontekstis tundub valiidsena mõista etnilist identiteeti kui olemuslikku ja lahutamatu komponenti.

1. Hõimuühiskond ning selle peamised tunnused

Aafrika kultuuri üheks olulisemaks iseloomujooneks on indiviidi allumine kogukonnale - Aafrika mõtlemine taunib igasugust käsitlust indiviidist kui iseseisvast ja vastutustundlikust isikust (Etounga-Manguelle 2002: 68). Aafriklase vertikaalne kuuluvus tuleneb tema perekonnast, elujõulisest esivanemast, horisontaalselt on ta seotud oma grupiga, ühiskonnaga, maailmaruumiga (Etounga-Manguelle 2002: 68). Taoline arusaamine on suuresti seotud hõimuühiskonna ja selle tavadega, mis endiselt eksisteerivad, veel ka 21. sajandi maailmas.

Antud töö keskendub peamiselt Aafrika ning Lähis-Ida riikidele, sest just selles piirkonnas on kõige enam probleeme riikide demokraatliku sooritusega ning käesolev töö keskendub võrreldes teiste valitsusvormidega just demokraatiale. Freedom House viimaste raportite põhjal on Sahara-taguse Aafrika riikidest ja territooriumistest vabad 13%, Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika puhul on antud näitaja vaid 2% - piirkonna ainsaks vabaks riigiks on Iisrael (Freedom House: Regions). Freedom House uuringutes on riigid liigitatud vabadeks, osaliselt vabadeks ning mittevabadeks, võttes aluseks Robert Dahl'i demokraatia tingimustega sarnaste kriteeriumite kogumi ning Freedom House „vabasid riike“ võib seega nimetada ka demokraatlikeks (Lijphart 2009: 61).

Lähis-Ida määratlus on olnud läbi aegade üsna ebamäärane. Sõltuvalt sellest, millele keskendutakse mõneti varieeruvad ka riigid, mida sellesse gruppi kuuluvaks loetakse. Antud juhul, on lisaks Aafrika ja Lähis-Ida riikidele töösse kaasatud ka Afganistan, mis geograafiliselt ei liigitu küll Lähis-Ida piirkonda, kuid poliitilistel arengutelt sarnaneb pigem Lähis-Ida kui Aasiaga. Lisaks, paikneb Afganistanis maailma suurim hõimuühiskond – Puštud ning hõimusüsteem koondab enda alla ligikaudu 2/3 riigi rahvastikus (Glatzer 2001: 385). Seetõttu on äärmiselt oluline ka Afganistan töösse kaasata.

Kui vaadelda erinevate hõimude toimimist, siis kohati erinevad need üksteisest olulisel määral, alustades kas või sellest, et ühed hõimud on põlluharijad, teised karjakasvatajad, mis ei ole aga üldsegi väheoluline tegur - eluviis, koosmõjus keskkonna tingimustega,

mõjutab domineerivad väärtusi, need omakorda sotsiaalseid organisatsioone ning poliitilist süsteemi (Fortes, Evans-Pritchard 1950: 8). Kõik hõimud funktsioneerivad seepidist erinevalt, see tuleneb migratsioonist, urbaniseerumisest, elatusallikatest ja veel muudest faktoritest, mis on muutnud ühte teistest erinevaks ja eraldiseisvaks, hoolimata sellest, jagavad hõimud aga ka mitmeid ühiseid jooni (Marchal 2007: 1098).

1.1 Põlvnemine ja enesemääratlemine

Esmalt on oluline defineerida töös kahe kasutatava termini omavahelist suhet – hõim ja klann. Ladina keelne termin „tribus“ tähendab gruppi inimesi, kes moodustavad kogukonna ja põlvnevad samast esivanemast, mõiste seletus on aga läbi aegade kasvanud ning lisaks ühise esivanema omamisele, peetakse olulisteks hõimu tunnusteks veel ka jagatud keelt, kultuuri, nime, harjumusi (Gregory 2003: 1). Klann või ka sugukond on hõimu alajaotus (Tanguay-Renaud 2002: 543-548). Klannide ülesehitus põhineb samamoodi sugulusel – ühte gruppi kuuluvad ühe meesisiku või esivanemate paari kõik järglased meesliinis, tegu on laiendatud perekonnaga (Gregory 2003: 1). Näiteks Iraak on koduks ligikaudselt 150 hõimule (LISA 1), millesse kuulub omakorda ligikaudselt 2000 klanni, mis varieeruvad suuruse ja mõjukuse poolest, umbkaudselt 75% riigi elanikkonnast on hõimulise kuuluvusega (Hassan 2007: 1).

Bernt Glatzer, antropoloog, kes keskendus oma töös suuresti Afganistanile, toob ühes oma artiklis välja, millisena kohalik nomaad, nimega Barakhan, hõimusüsteemi mõtestab (Glatzer 2002: 267):

"Kui Jumal lõi loomad ja inimesed, siis esimesena lõi ta ühe sipelga ja tema abikaasa, seejärel isaskitse ja emaskitse, ühe oina ja ühe lamba ... lõpuks ühe mehe ja tema abikaasa. Nendest esivanematest said alguse sipelgate, kitsede, lammaste hõim ja lõpuks Adami hõim. Esimese sipelga järeltulijatest said erinevate sipelgate hõimude ja alamhõimude esiisad ... nii nagu ka Adami poegadest said maailma inimeste esiisad ja nende poegadest hõimude esiisad. Üks Adami poegadest või lapselastest, oli Ibrahim, kõikide nomaadide esiisa."

Loomade ja inimühiskonna võrdsustamine, on suuresti see, mida ühelt pastoraalselt nomaadilt võikski oodata, kuid peamine kõnealuse loo strukturealne element, on jagatud kõigi nii karjakasvatavate, põlluharijate kui ka teiste Puštude poolt – arvamused, et jumalik hõimukord ühendab ja ka lahutab kõiki inimolendeid või isegi kõiki olendeid (Glatzer 2002: 267). Puštude järgi on neil kõigil ühine esiisa, kuigi puudub ühine arusaam või kokkulepe tema nime osas, nimest olulisem on aga Puštude uskumus, et nad kõik kuuluvad ühte suurde sugulusgruppi või perekonda - nende ühisel esiisal oli palju poegi ja pojapoegi ja nii edasi ja edasi ning igauks neist oli esivanemaks ühele loendamatu harudest ja alaharudest või klannidest kuni kohalike sugupuude ja perekondadeni välja (Glatzer 2001: 386). Puštude hõimud katavad territooriumi ida ja lõuna Afganistaanist Pakistani loode aladeni (Sammon 2008: 14). Puštud jagunevad kahte suurde gruppi, kes on läbiaegade poliitilise kontrolli üle võidelnud - esiteks Duranni haru (varem tuntud ka kui Abdali), kes katavad Afganistani lõunaosa, kaasaarvatud Kandahari ja Helmandi provintsi ning ka Pakistani Baluchistani provintsi; teiseks Ghilzai haru esindajad, kellel on hõimustruktuurid paremini esindatud kui nende Durrani vendadel ning kes paiknevad Afganistaani idaosas ja Pakistanis (Sammon 2008: 14-15).

Üheks oluliseks tunnuseks hõimuühiskondades enesemääratlemise puhul, on rahvusliku identiteedi nõrkus või puudumine ning seda isegi siis, kui riigi rahvastik oleks justkui kõigi tunnuste põhjal homogenne. Elanikke gruppidesse jaotumine toimub tuginedes sotsioloogilisele kontseptsioonile. Üldlevinud arusaama järgi on Somaalia väga homogeense elanikkonnaga riik – rahvas jagab nii ühist keelt, kultuuri kui ka religiooni (Webersik 2004: 516). Ometi, enese mõtestamisel, ei kasuta Somaalia elanikud rahvuslikku kuuluvust väljendavat terminit somaallane vaid enesemääratlemisel kasutatakse endiselt klanni- ning hõimukuuluvust ehk ollakse Isaaq, Darood või Bantu klanni liikmed, mitte ühise nimetajana somaallased, sest olulisemaks kui truudus rahvusriigile, on lojaalsus oma külale, klannile ja hõimule (Powell, Ford, Nowrasteh 2008: 658). Samuti on etniliselt üsna homogenne Botswana, 12 miljonist elanikust 80-90% kuulub ühte kaheksast Tswana hõimust, veelgi suurem protsent inimesi kõneleb sama keelt ning jagab ühiseid kultuurinorme (Molutsi, Holm 1990: 324). Hoolimata aga jagatud kultuurist ja keelest, eristatakse ikkagi üksteisest hõimulise kuuluvuse alusel. Seda suundumust on lisaks hõimustraditsioonidele, just Aafrika riikide puhul mõjutanud ka kolonisatsiooniperiood, mis tekitas riigipiirid, mis ei võta arvesse

sotsiaalsed geograafiat, mistõttu on peale kolonisatsiooni lõppu tekkinud riikide suureks väljakutseks asendada hõimulojaalsust rahvusliku lojaalsusega (Birch 1993: 18-19).

1.2 Hõimuseadused

Hõimuühiskonna toimimist korraldab traditsiooniline seadus, mis reguleerib kõikvõimalikke igapäeva elu aspekte ning mis enamasti omab suuremat tähtsust inimeste elus kui riiklikult kehtestatud seadused. Seetõttu ei piisa selliste riikide puhul pelgalt demokraatliku põhiseaduse koostamisest, vaid äärmiselt oluline on vaadelda ja rõhku pöörata ka sellele, mis riigis tegelikult reaalselt toimub. Hõimuühiskondi nähakse mõnikord kui riiki riigis, mis tähendab, et tihti täidavad hõimud samu ülesandeid, mida riiki (Chatty 2010: 29). Enne riikluse teket, oli see mõistetav, kuid tänapäeval omavad hõimuseadused suurt rolli just neis riikides, mis ei suuda oma rolli efektiivselt ning piisavalt täita. Sellistes riikides on traditsioonilistel seadustel endiselt märkimisväärne kontroll selle üle, kuidas sinimesed elavad, söövad, riietuvad, tähistavad erinevaid sündmusi, aga ka sellel kuidas lahendada konflikte ja langetada otsuseid (Rowland 2009: 8). Järgnevalt mõned näited hõimuseadustest ning nende praktiseerimisest just puudulikult toimivates riikides.

Puštu hõimud, kes paiknevad Afganistanis, aga ka Pakistani territooriumil (Afganistani ja Pakistani ühise piiriäärsetel aladel), jagavad sarnaseid sotsiaalseid norme, mille koondnimetuseks on *Pakhtunwali* ehk Puštude viis (elamiseks) ning milles koonduvad hõimu seadus ja traditsioonid (Sammon 2008: 17). *Pakhtunwali* katab peamised Puštude käitumistavad, kaasaarvatud kuidas kohelda külalisi, täiskasvanud mehe autonoomiat ja kättemaksu kasutamist tapmise, vigastamise või häbistamise korral (Sammon 2008: 17). Antud piirkonnas on väga oluline roll ka usulistel tavadel ja seadustel, kuid kuigi islamile omased tõekspidamised on Puštude eluviisis olulisel kohal, siis enamasti ususeadused siiski ei ole *Pakhtunwali*'st kõrgemale seatud (Sammon 2008: 17).

Hõimuseadused domineerivad ka Jeemeni hõimupiirkondades. Maa piirkondi asustavad elanikud enamasti eelistavad hõimuseadusega probleemide lahendamist, sest see on võrreldes kohtusüsteemiga tunduvalt kättesaadavam, efektiivsem ja kiirem (Al-Dawsari

2012: 8). Nn. hõimu õiglusprotsessid on efektiivsemad ja kiiremad seetõttu, et nende natuur ja käik on oluliselt lihtsamad kui see oleks riiklikus kohtusüsteemis, samas aga ei saa garanteerida, et sel viisil lahendatud olukord oleks õiglasem või vähem korrupeerunud kui riigi tasandil lahendatud legaalne kohtumõistmine (Al Asrar 2006: 9). Ometi, reguleerivad hõimuseadused efektiivselt konflikte, mille vaidlusalusteks on maa, ressursid, veritasu ning seda nii erinevate hõimude vahel, hõimude ja ettevõtete vahel kui ka hõimude ja valitsuse vahel (Al-Dawsari 2012: 1).

Ka Somaalias on suurim roll inimeste elus just traditsioonilisel seadusel *xeer*, kuigi ametlikult peaks Somaalia kui riigi elu korraldama Ülemineku Harta. Somaalia on riik, mis ei suuda juba aastaid oma kohustusi täita ning kus riik on praktiliselt lakanud olemast. Peale Mohamed Siad Barre võimult kukutamist, kukkus riik sisulikult kokku ning veelgi enam sai hoogu traditsiooniliste seaduste järgimine, mis on eksteerinud juba alates kolonialiseerimise eelsest ajast ning on siiani elujõulisena püsinud (Powell, Ford, Nowrasteh 2008: 666-667).

Hõimuseadused ongi kui turvavõrgustik, mis aitab igapäeva elu reguleerida ning lahendada konflikte maapiirkondades, kus riiklik kohtusüsteem pole kättesaadav või piisavalt kiireid lahendusi pakkuv või kui on tegu nõrga riigiga, millel on üleüldisi raskusi toimimise ning oma kohustuste täitmisega. On levinud arvamused, et just hõimudesse jaotumine ja hõimusüsteem on süüdi teatud riikide läbikukkumises, kuid mõned autorid peavad hõimusüsteemi hoopis stabiliseerivaks teguriks, mis olukorras, kus riik ei toimi, pakub alternatiivset süsteemi ja dünaamikat, säilitamaks mingeidki pidepunkte ja seaduspärasusi, millele toetuda (Glatzer 2001: 394).

Samas, nii nagu hõimud ja nende elukorraldus on primitiivne, siis sellised on tihti ka traditsioonilisesüsteemi poolt pakutavad lahendused ja karistused, eelkõige silmas pidades isikuvastaseid kuritegusid, mille karistuste julmusele, tänapäeva maailma kontekstis, ka paljud inimõiguslased tähelepanu on juhtinud. Toimub teatav võitlus tavade ja inimõiguste vahel, mille raames kõige enam tähelepanu on saanud naiste ja laste õigustega seonduvad küsimused (Comaroff, Comaroff 2003: 460). Lisaks veel näitavakuritegude lahendamisele, tegeletakse veel mitmetes, peamiselt Aafrika, hõimupiirkondades ka endiselt nõiajahiga ning taolised sündmused leiavad aset nii

mittedemokraatlikes riikides kui ka demokraatlikus Lõuna-Aafrika vabariigis (Tebbe 2007: 193).

Hõimuseadused ja tavad on olnud äärmiselt vastupidavad läbi aja ja erinevate riigikordade ning sellest tulenevalt on äärmiselt oluline, et demokraatliku riigikorra poole suunda seades, ei jääks tähelepanuta traditsioonilised võrgustikud ning süsteemid, mis tuleks samuti uude riiki integreerida. Näiteks toob Fatima Abo Al Asrar (2006: 14-15) oma töös „Democratic Governance in a Tribal System“ välja, et hõimutulisid saaks hakata lahendama ametlikult kohtumajas, samal viisil nagu seda tehtaks hõimu kontekstis, kuid asendades kohaliku võimukandja kohtunikuga - taoline korraldus tutvustaks järjepidevalt ideed ühtsest korrast riigis ning tekitaks ka suuremat usaldust riiklike institutsioonide vastu.

1.3 Hõim kui poliitiliselt organiseeritud üksus

Antropoloogilises kirjanduses on hõime tihti kirjeldatud ja analüüsitud kui poliitiliselt organiseeritud või poliitiliselt käituvaid üksuseid (Glatzer 2002: 273). Mõned autorid väidavad isegi, et hõimud, mis on poliitiliselt organiseeritud, pooldavad tihti ka konkreetseid ideoloogiaid – mõned on rohkem parempoolsed, teised jällegi rohkem vasakpoolse suunitlusega (Rowland 2009: 35-36). Sellise käsitluse järgi, ei ole hõimud pelgalt päranduvad, emotsionaalsed struktuurid vaid ka kompleksed ja mitmetahulised ühiskonna ja kodanikuühiskonna osad, mängides olulist rolli eriti just nõrkades riikides nagu näiteks Jordaania (Rowland 2009: 35-36). Teised autorit jällegi, kaasaarvatud Nadwa Al-Dawsari (2012: 6-7), väidavad, et hõimud on pigem ideoloogiate vastased – hõimuliidritel võivad olla küll teatud poliitilised eelistused, kuid need on enamasti surutud tahaplaanile, et mitte sattuda poliitiliste kui ka reaalsete konfliktide keerisesse. Kas hõimudel on ideoloogilised eelistused ja kas neid ka väljendatakse sõltub suuresti siseriiklikust kontekstist.

Ka ajaloolises perspektiivis on võimalik hõimudele poliitilist karakterit omastada – hõimuühiskonna eesmärgiks oli kaitsta ennast ja oma maad sissetungijate eest ja kontrollida erinevate gruppide ligipääsu territooriumile (Marx 1977: 344). Tänapäeval,

hõimud eksisteerivad äärmiselt erinevates riikides – üheltpoolt riigita riik Somaalia, lisaks Afganistan ja Iraak, kus riigi ülesehitamist alustati 21. sajandi alguses taas uuesti ning seda läbi rahvusvahelise sekkumise ja sõja, teisalt Lõuna-Aafrika vabariik ja Botswana, keda peetakse demokraatliku riigi tingimustele vastavaks ning lisaks veel nende kahe äärmuse vahele jäävad riigid.

Hoolimata aga sellest, kas riiklus praktiliselt puudub või on jõutud demokraatiani, hõimuühiskondlik elukorraldus on jäänud, mõneti muutunud koos ajaga ja vastu astunud uutele väljakutsetele, moodustades, hõimude poliitilist karakterit silmas pidades, hõimu ja klanni kuuluvusel põhinevaid poliitilisi organisatsioone (LISA 2). Ühelt poolt on selline tendents positiivne, soodustades erinevate gruppide soovide ja vajaduste esindatust ühiskonnas. Samas on ühiskonna kogukondlikesse huvigruppidesse jaotamisel ka negatiivseid omadusi, mida näiteks Somaalias näha võime - poliitiline ebavõrdsus, teatud huvide domineerimine teist üle, sotsiaalne ja poliitiline lõhenemine, mille tulemusel Somaalia ühiskond on muutunud valitsematuks, ühisele arusaamale või kokkuleppele on põhimõtteliselt võimatu jõuda, sest erinevaid klanne ja subklanne on niivõrd palju ning isegi ühe klanniperekonna siseselt võib olla raske konsensusele jõuda (Luling 2006: 475). Lisaks, tihti domineerivad ikkagi vaid tugevamatel ja suurematel hõimudel põhinevad organisatsioonid, jättes väiksemate ja vähem mõjukate gruppide esindused tahaplaanile.

Veel teiseks problemaatiliseks teguriks on hõimupõhine hääletamine valimistel. Hõimulise kuuluvusega poliitikud kasutavad oma seisundit ära, lubades oma hõimuliikmetele, et tema poolt hääletamise puhul paraneb tema hõimu elatustase ja võimalused oluliselt – lubatakse vastutasuks näiteks erinevaid ametikohti, vastuvõtmist ülikooli ja teisi erinevaid võimalusi (Rowland 2009: 21). Lisaks sellistele lubadustele, mängib olulist rolli ka hõimuühiskonna juurde kuuluv lojaalsus oma hõimule ning selle liikmetele, mis ilma poliitiku poolsete lubadustetagi, peab täiesti loomulikuks hääletamist vaid oma hõimu või klanni liikme poolt. Hõimuliikmel on kohustus hääletada konkreetse isiku poolt või valida konkreetsete isikute vahel, tema valikuvabadus on piiratud, mis tingimata ei tähenda vägivaldsel või muul moel survestamist vaid piirang kehtib eelkõige sellise mõtlemisviisi sees eksisteerimises.

Hõimuliige ei ole selles mõttes vaba valima kõigi võimalike kandidaatide vahel, sest mõtteviis ning hõimukultuur ei luba seda. Selline tendents ei ilmne vaid mittedemokraatlikes riikides vaid näiteks ka demokraatlikus Botswanas on tähendatud hõimulojaalsusel põhinevat hääletamist (Molutsi, Holm 1990: 331).

Lisaks, enamasti nõrgalt arenenud või välja arenemata parteisüsteemiga riikide puhul, ei ole tihti kandidaadil muud viisi koguda toetust kui keskenduda just hõimustruktuuridele ning läbi selle luua oma valijaskond ning poliitiline võrgustik (Rowland 2009: 26-27). Kuid samas võib selline olukord iseloomustada ka väljakujunenud parteisüsteemiga riike, ka Botswanas, kus riigi kolm olulisemat parteid on eksisteerinud juba enam kui kakskümmend aastat, põhineb toetus mitte niivõrd parteide poliitilisele programmile vaid hõimuidentiteetidel (Molutsi, Holm 1990: 333).

1.4 Konkurents ressursidele

Peaaegu alati eksisteerib erinevate gruppide koosolemise puhul nn. „meie-nemad“ vastandumine, mille juurde kuulub ka võitlus erinevate ressurside üle (Ali 1990: 15). Nii on see ka hõimuühiskonna puhul – läbi aegade on võitlus toimunud erinevate klannide ja hõimude vahel, eelkõige maa ning näiteks ka puhtale veele ligipääsu pärast. Riigi ja rahvusvaheliste organisatsioonide arenguga, on lisandunud ka mitmeid uusi ressursse, mille omandamisele on konkurents ja võitlus laienenud – humanitaarabi näiteks. Somaalias, on rahvusvaheliste abisaadetiste jagamine koondunud organisatsioonide kätte, mis on moodustunud mööda klannilisi ja hõimulisi jooni ning eksisteerib arvamuse, et võimu omajal on õigus kasutada rahvusvahelist abi vaid enda klanni huvides ja fakt, et läbi sellise käitumise, peavad teiste klannide liikmed nälga kannatama, ei oma tähtsust (Nutt 2009).

Nõrgalt institutsionaliseeritud riik, kus erinevad hõimud võitlevad ressurside üle, muutub rivaalitsevate gruppide võitlusareeniks, mille lõpptulemusena võib tekkida režiim, mida parimal juhul saaks nimetada hõimu hegemooniaks ning mida ei saaks

liigitada ei demokraatia ega ka klassikalise autoritaarse korra alla (Collins 2002: 143). Teiseks võimalikuks arenguks taolises olukorras nõrga riigi puhul on Hobbes'iliku kõikehõlmava sõja teke nagu juhtus 1980ndate alguses Sudaanis, kus omavahel ressursside üle võitlesid erineva hõimulise kuuluvusega grupid – riigi põhjaosas paiknevad araablaste ja mittearaablaste hõimud ning riigi lõunaosas paiknevad aafriklaste hõimud (LISA 3) (Suliman 1997: 100-101).

Esimesena sai käsitletud variant kui ressursside üle võitlevad erinevad hõimugrupid. Teiseks võimaluseks on aga see kui rivaalitsevad eliidid kasutavad etnilisi gruppe või hõime kui mobiliseerivat jõudu, saavutamaks võim, kontroll, ligipääs ressurssidele (Prah 2004: 10-11). Täpselt sama tendents nagu ka valimiste puhul kui hõimu kasutatakse tööriistana, esimesel juhul suurema valijaskonna saavutamiseks, teisel juhul ressurssidele ligipääsu omandamiseks.

1.5 Korruptsioon ja patronaaž

Juba eespoolgi on käsitletud leidnud, hõimuühiskonna juurde kuuluv, lojaalsus ja veresidemete tähtsustamine ning kõigest muust ülemaks pidamine. Lojaalsus oma hõimu ees ning veresidemete olulisus on ka selle peatüki märksõnadeks. Korruptsioon ei ole tegelikult ju vaid mittedemokraatlike riikide või arengumaade probleem, korruptsioon esineb ühiskonnast ning riigikorrast sõltumatult. Erineb aga see kuidas seda ühiskonnasiseselt nähakse ning mõistetakse ning millised on ajendid.

Läänemaailmas enamasti siiski kõik saavad ideeliselt aru, millistel põhjustel korruptiivne käitumine on vale (kas ka lähtuvalt sellest arusaamisest käitutakse või ei, on igal ühel omad põhjused) ning ajendiks on eelkõige isiklik kasu, mille saavutamiseks sõlmitakse leppeid erinevate isikutega, kelle puhul enamasti ei ole oluline, milline on nende religioosne kuuluvus või etniline päritolu ja kultuuritaust.

Hõimuühiskonnas aga nähakse ning seletatakse taolist käitumist teisiti, olulist rolli asub täitma erinev kultuuriruum ning kultuurist lähtuvad tõekspidamised ning arusaamad. Põhiliselt toimub korruptsioon suuresti veresidemeid jälgides. Loomulikult, ka Läänemaailmas võidakse parim töökoht konkursi väliselt oma õepojale anda, kuid erinev ongi see, kuidas seda mõistetakse. Läänemaailmas saadakse aru, et tegelikult on

see vale, kuid vaesel poisil oli ju tööd vaja. Veresidemetel põhinev korrupsioon on hõimuühiskonna liikmete jaoks aga täiesti normaalne ning aktsepteeritav nähtus. Hõimukaaslase eelistamine on lausa kohustus ja see kuulub sellise ühiskonna juurde ja taolist käitumist ei vaadelda kohapeal mitte kui korrupsiooni vaid kui oma kohustuse täitmist (Nutt 2009).

Jean-Francois Bayart nimetab patronaažipoliitikat eliidi kohandumiseks, mille järgi riikide valitsejad olid sunnitud oma territooriumi ning elanikkonna üle kontrolli säilitamiseks looma ulatusliku võrgustiku, mis seob riigi mõjukad grupid riigi valitsejatega läbi nende ära ostmise (Reno 1999: 2). Patronaaž ja klientism on levinud Afganistanis, Sudaanis ja mitmetes teistes antud töö näiteriikides.

1.6 Peamised viisid hõimuseseks otsuste langetamiseks

Otsuste langutusprotsess erineb hõimuti. Erinemist iseloomustab hästi Glatzeri jaotus puštude hõimudes (Glatzer 2001: 396): 1) *qaumi* – egalitaarsed, juhul ei ole võimu ja otsused langetatakse ühiselt nõukogus; 2) *rutbavi* – hierarhilise ülesehitusega, liidritel on võime mõjutada enda liikmete orientatsiooni; 3) *kuchi* – rändhõimud, väga egalitaarsed. Järgnevalt kaks peamist võimalust hõimudes otsuste langetamisest – ilma pealikuta hõim, kes langetab otsuseid ühise nõupidamise teel ning pealikutega hõim, kelle otsused on mõjutatud pealiku otsustest. Tegu on kahe peamise võimalusega, mis ei välista variatsioone sõltuvalt piirkonnast ning kultuurist.

Üheks enimlevinuimaks viisiks hõimudes otsuseid vastu võtta on läbirääkimised, milles on õigus osaleda täiskasvanud meessoost liikmetel, kes on poliitiliselt võrdsed, kehtib egalitaarsuse põhimõte – kellegi hääl ei oma teise omast suuremat või väiksemat kaalu ning puuduvad sotsiaalsed rühmad (Rowland 2009: 30). Afganistanis ja Pakistanis paiknevate Puštude jaoks on äärmiselt oluline võrduse idee – kõik Puštud on sünnilt võrdsed ja ühise esivanema järglased, sotsiaalne ja majanduslik ebavõrdsus, on omandatud hiljem, läbi oma tegude, mitte päritud sünniga (Glatzer 2001: 388). Tegemist on üsna demokraatliku kontseptsiooniga, kuid täielikust võrdsusest siiski rääkida ei saa, sest otsustusprotsessis naised osaleda ei või, naiste õigused on sellistes

ühiskondades üsna madalalt arenenud (Sammon 2008: 19). Puštude hõimud on ilma peata, puudub üldine terve hõimu juht (Sammon 2008: 19). Otsuseid langetatakse *jirga's*, mis on vanemate/eesseisjate nõukogu, mis kohtub, et lahendada probleeme ja tülküsimusi ning langetada kollektiivselt olulisi otsuseid (Sammon 2008: 19). *Jirga't* on võrreldud assambleega või isegi Ateena demokraatiaga (Tanguay-Renaud 2002: 556-557). *Jirga* on oma olemuselt ümarlaud, kus meestel, kelle huvivid päevakord puudutab, on õigus osaleda ning vastu võetud otsused peavad olema üksmeelsed, *jirga'l* on nii täidesaatev, seadusandlik kui kohtuvõim (Tanguay-Renaud 2002: 556-557).

Teiseks levinuimaks otsuste vastuvõtmise viisiks on pealiku domineerimine. Näiteks Botswana Tswana hõimud on juhitud pealike poolt, kelle positsioon on päritav mööda meesliini, pealik on juht, kohtunik, seaduse looja ja kaitsja, varadehoidja, kinkide jagaja, juht sõjas, preester ja tihti ka nõid (Somolekae 1998: 5). Hõimu mõjutavad otsused langetakse *kgotla's*, kus kogunevad täiskasvanud mehed arutlemaks päevakorras olevaid probleeme ja küsimusi, päevakorra seab pealik (Molutsi, Holm 1990: 325-326). Enamasti toimub protsess nii, et pealik arutab oma nõuandjatega ning seejärel läheb *kgotla'sse* ning teatab oma võimaliku otsuse ning seejärel kuulab avalikkuse reaktsiooni sellele (Somolekae 1998: 5). Ka Botswana hõimude otsustusprotsessist on eemale jäetud naised ning nooremad kui kolmekümne aastased mehed (Molutsi, Holm 1990: 325-326). Tswanadel on isegi kõnekäänud väljendamaks seda, kuidas otsustusprotsess toimuma peaks - „pealikul on oma rahva heakskiit” ehk pealik peab arvestama nendega, keda ta juhib; „kõik sõnad, mis *kgotla's* räägitakse on ilusad” ehk kõiki, kes *kgotla's* sõna võtavad tuleb erandita ära kuulata, kõigi arvamus on tähtis, isegi siis kui see ei ühti teiste arvamusel (Somolekae 1998: 5).

1.7 Hõimuühiskonna tunnuste kokkuvõte

1. Hõimuühiskond on ülesehitatud tuginedes ühisele põlvnemisele. Lisaks, on oluliseks tunnuseks rahvusliku identiteedi nõrkus või puudumine ning seda isegi siis, kui riigi rahvastik on kõigi tunnuste põhjal homogeenne. Enesemääratlemisel kasutatakse hõimukuuluvust.

2. Hõimuühiskonna toimimist korraldab traditsiooniline seadus, mis reguleerib kõikvõimalikke igapäeva elu aspekte ning mis enamasti omab suuremat tähtsust inimeste eludes kui riiklikult kehtestatud või ka usulised seadused.
3. Hõim kui poliitiliselt organiseeritud üksus – hõimudel põhinevad parteid ja organisatsioonid; hõimuliikmete valimiskäitumine ja hõimulojaalsus kui peamine emotsionaalne mõjutaja; eliidi poolne hõimukuuluvuse ära kasutamine valijate mobiliseerimiseks.
4. Konkurents erinevatele ressurssidele, ühelt poolt elulised ressursid nagu vesi, maa ja humanitaarabi, teiselt poolt poliitiline võim ja mõjukus. Lisaks saab jagada ressursside ülese võitluse hõimude vaheliseks konkurentsiks ning eliidi vaheliseks konkurentsiks, mille tööriistana hõime kasutatakse.
5. Hõimuühiskondliku elukorraldusega kaasnev korrupsioon, mida iseloomustab hõimulojaalsus ja kultuurist tingitud erinev mõtteviis; patronaaž kui eliidi manipuleerimine hõimudega, säilitamaks poliitiline kontroll piirkonna ja elanikkonna üle.
6. Hõimudes otsustelangetamise protsess toimub peamiselt kahel võimalikul viisil: ilma pealikuta hõimudes egalitaarsuse põhimõttel läbirääkimiste teel ning pealikuga hõimudes pealiku ning nõukogu koostööna.

2. Godelier'i hõimude ja riigi vahelise suhte jaotus

Hõimude suhe riigivõimuga on riigiti väga erinev ning seetõttu vajab antud teema ka põhjalikumat tähelepanu ning analüüsi ning mõne juhtumi puhul ka pikemat vaatlusalust perioodi, mõistmaks kuidas suhted on kujunenud ning millised olid olulisemad mõjutajad selles protsessis.

Godelier'i järgi on võimalik riigid jagada kolme gruppi (Godelier 2009: 13-18): 1. grupp - riigi moodustumine toetub hõimudele, 2. grupp - peale riigi moodustumist asub riik kas hävitama hõimusüsteemi või selle tähtsust võimalikult suurel määral vähendama, 3. grupp - hõimude eksisteerimine riigist sõltumatuna, mille puhul autor tõdeb, et tänapäeval on see üsna haruldane.

2.1 Esimesse gruppi kuuluvad riigid

Jordaania on hõimuühiskondlik elukorraldus endiselt elujõuline, riik toetub suuresti hõimudele (Rowland 2009: 12-13). Juba Ottomani impeeriumi kontrolli alla kuuludes, oli hõimudele võimaldatud autonoomia, peale Ottomani impeeriumi kokkukukkumist moodustati Briti protektoriaat Transjordaania, mille võimule seisis hõimud algselt vastu, kuid hiljem sellele alludes, said vastutasuks rahalist kompensatsiooni ja samuti võimaldati sõnaõigus poliitikas (Rowland 2009: 12-13). Järgmiseks oluliseks hõimude-riigi suhet mõjutavaks sündmuseks oli 1958. aastal kuningas Husseini poolt läbi viidud „hõimude lahendus“, mis muutis endised rändkarjakasvatajad paikseteks põllupidajateks, millest tulenevalt oli valitsusel palju lihtsam kontrollida maaomandusi, rakendada haridussüsteemi ja jõustada seadusi (Rowland 2009: 12-13). Hõimusüsteem on riigis endiselt kasutusel probleemide lahendamiseks ja sotsiaalse identifitseerimise vormina, kuid hoolimata, aga võibolla ka just tänu riigipoolsele hõimusüsteemi sõbralikule poliitikale, on alates riigi sekkumise algusaegadest hakanud hõimuühiskond näitama nõrgenemise märke (Rowland 2009: 12-13).

Lisaks erinevatele riigi ja hõimude vahelisi suhteid reguleerivatele seadustele, on mitmetes riikides loodud ka hõimudeesindajatel põhinevaid esinduskodasid. Antud töös käsitletud riikidest, eksisteerivad hõimude esinduskojad Botswanas ja Afganistanis ja Lõuna-Aafrika Vabariigis.

Kuuludes brittide koloniaalvalitsuse alla, tegid koloniaalvõimud katseid, et muuta Tswanade poliitilisi ja sotsiaalseid struktuure demokraatia suunas, samuti piirati mõneti pealike võimu (Somolekae 1998: 6). Botswana iseseisvumise järel, ei keelustatud pealikevõimu nagu mõndades teistes Aafrika riikides vaid seda asuti reguleerima läbi vastava seaduse, mis muutis pealikud läbi aja justkui riigiteenistujateks (Somolekae 1998: 6). Koloniaalperioodil toimus Botswanas Põliselanike Nõuandekogu (Native Advisory Council), peale iseseisvumist loodi Pealikekoda (House of Chiefs), millel on samuti nõuandev funktsioon ning mis esindab peamiselt riigi kaheksat suuremat hõimu (Freedom House: Botswana 2012).

Juba koloniaalvõimud kasutasid tänases Lõuna-Aafrika Vabariigis olemasolevaid võimuüksusi. Britid tuginesid arusaamale, et eurooplased ning aafriklased erinevad kultuuriliselt ning aafriklastele kõige paremini sobivad võimuinstitutsioonid on need, mis seal juba traditsiooniliselt on eksisteerinud. Selle asemel, et traditsioonilisi institutsioone täielikult välja vahetada, lasid britid kõige madalamal tasemel valitseda traditsioonilistel võimuinstitutsioonidel. Sama joont jätkas ka apartheidi valitsus. (King 2005: 65)

1997. aastal loodi Lõuna-Aafrika Vabariigis seadusjärgne Traditsiooniliste Liidrite Rahvuskoda (The National House of Traditional Leaders), mille eesmärgiks on esindada peamiselt maapiirkondades paiknevaid traditsioonilisi kogukondi riiklikul tasandil (The National House of Traditional Leaders kodulehekülg). Lisaks on mitmeid seadusi, mis reguleerivad hõimuliidrite rolli ja hõimumaade küsimusi. 1999. aasta Munitsipaalsüsteemi seadusega reformiti üleriiklikult kohalikku võimu, asutades valitavad kohalikud võimuüksused, lisaks muudeti reformiüksuste piire ja arvu - 850st üksusest sai 284 (Koelble 2005: 7-8). Drastiline üksuste vähendamine tõi kaasa olukorra, kus võimu jõudmine kõikidesse üksuse piirkondadesse on limiteeritud, sest nii

mõnedki üksused on keskmiste Euroopa riikide mõõtu ning raskusi on töötavate kommunikatsioonikanalite loomisega valitsejate ja valitsetavate vahel (Koelble 2005: 7-8). Sellest tulenevalt, piirkondades, kus siiani eksisteerivad tugevad hõimusüsteemid, pöördutakse mure või probleemi korral ikkagi hõimupealiku poole. Kohalikud põhjendavad käitumist nii: „kui rääkida pealikuga, siis midagi toimub/muutub; kui pöörduda võimu poole, siis mitte midagi ei toimu“ (Koelble 2005: 8-9). Just nagu eelnevaltki rõhutatud, kui riik on nõrk või toimib puudulikult, siis asub elukorraldust reguleerima hõimusüsteem ning selle seadused.

2003. aastal võeti vastu Traditsioonilise juhtimise ja valitsemise raamistiku seaduse parandus, mis võimaldab „traditsioonilistele kogukondadele“ piiratud suveräänsuse (Koelble 2005: 8). 2004. aastal võeti vastu Kogukonnamaa õigusakt (Communal Land Rights Act), mis reguleerib maa kasutust ning omandust piirkondades, mis on traditsiooniliste liidrite ja hõimude käsutuses. Seadus annab traditsioonilistele liidritele õiguse jaotada kogukondlikke maid ja sätestada selle kasutuskorda (Koelble 2005: 8).

2.2 Teise gruppi kuuluvad riigid

Jeemen paikneb Godelier'i teises grupis – peale riigi moodustamist asus riik kas hävitama või nõrgestama hõime (Godelier 2009: 13-18). Juba enam kui nelikümmend aastat ei ole Jeemeni valitsus suutnud kontrollida oma täit territooriumi hõimude domineerimise tõttu mõndades piirkondades (Al Asrar 2006: 9).

Jeemeni valitsus on kasutusele võtnud mitmeid erinevaid strateegiaid hõimude ohjeldamiseks ning eelkõige nõrgestamiseks. 1. Hõimude ässitamine üksteise vastu - on olnud kõige edukam taktika hõimude nõrgestamisel. 2. Autasud, mille hulka kuuluvad maksed rahas, põllumaas ja relvades. 3. Karistused – muuhulgas ka erinevate hõimuliikmete pantvangistamine, millega kaasnevate ettekirjutuste täitmata jätmisele järgneb pantvangi tapmine. 4. Tülid maa ja piiride üle. 5. Puudulikud riiklikud teenused nõrkadele või ebalojaalsetele hõimudele. (Al Asrar 2006: 12-13)

Taolistest strategiatest tulenevalt, tunnevad hõimud end kõrvale jäetuna otsustelangetamise protsessist, lisaks on suur rahulolematusega luua piirkondadesse elementaarne infrastruktuur, võimaldada sotsiaalteenuseid nagu haridus ja tervishoid (eriti arvesse võttes, et mõned rahvusvahelised nafta- ja gaasikompaniid tegutsevad just hõimude territooriumitel) (Al Asrar 2006: 14). Rahulolematusega riigi toimimisega paneb ka hõime otsima viise, kuidas riiki mõjutada. Äärmuslikeimaks mõjutusviisideks on saanud välismaalaste röövimine ning teetõkete kasutamine (Al-Dawsari 2012: 11). Rahulolematusega ei ole tingitud vastumeelsusest kuuluda riigi koosseisu vaid riigi puudulikust toimimisest ning suutmatuselt võimaldada põhilisi teenuseid ning hõimude rahulolematusega kaasnenud mõjutusaktioonid on pigem appikarjeks riigi poolt hüljatud piirkonnas. Marib, al-Jawf, Shabwa ja al-Bayda hõimupiirkondade esindajad tegelikult sooviksid näha oma aladel legitiimseid ja funktsioneerivaid riigi institutsioone (Al-Dawsari 2012: 1-2). Hõimud tuleks integreerida riiki, sellisel viisil, mis kõigile osapooltele on aksepteeritav, valitsuse eesmärgiks peaks saama terve ühiskonna ühendamine, tagamaks riigi eduka toimimise (Al Asrar 2006: 2).

Iraagi paigutamine Godelier'i gruppidesse on keeruline. Saddam Hussein'i võimuaegne Iraak paigutub pigem Godelieri'i teise gruppi - riik manipuleeris hõimudega, kohtles neid äärmiselt ebavõrdselt ning võimu soosingust välja langemine võis toimuda väga kiiresti. Hussein'i aegne hõimupoliitika oli äärmiselt vastuoluline ning seda kujundas suuresti tema enda isik ning hõimude toetus või vastupanu sellele. Ametlikuks poliitikaks oli, et hõimuühiskondlik elukorraldus on tagurlik ning negatiivne nähtus, samas üritas Hussein võimulolevat parteid, Pa'th parteid - hõimustada ja hõimutavad levisid ka riigi õiguslikesse institutsioonidesse; sugulusest lähtuvalt määrati inimesi partei juhtivatele ametikohtadele; hõimu au muutus juhtivaks printsipiiks ka välispoliitiliste otsuste langetamises ning vähemalt ühel korral, nimetas Hussein ka parteid ennast hõimuks (Baram 1997: 1). Endale lojaalsetest hõimudest palkas Hussein ihukaitsjaid, kelle hõimutaust tagas neile tihti ka kiirema edutamise ja autasud (Baram 1997: 5). Tugevate, kuid mitte niivõrd võimu toetavate, hõimude nõrgestamise viisiks oli aga näiteks hõimumaade sundvõõrandamine riigi poolt ning seejärel antud maa

kinkimine teiste vähemtähtsate või rohkem võimu toetavate hõimude kasutusse (Baram 1997: 4).

Peale Hussein'i võimult kukutamist ning võõrvägede sissetungi, algas pikk ning vaevaline Iraagi ülesehitamine. Nii nagu Ottomani impeeriumi esindajad ja ka britid, kes varem Iraaki valitsenud, üritab ka seekordne võõrvõim suuremal või vähemal määral teha koostööd hõimudega - näiteks Anbari provintsi hõimuesindajad olles tüdinenud al-Qaida rünnakutest, õhutavad oma hõimuliikmeid ühinema kohalike politseijõududega (Hassan 2007: 4). Lisaks, on al-Qaida vastu võitlemiseks moodustatud 25 hõimust koosnev Anbari Päästenõukogu (Anbar Salvation Council), mille alla kuulub 6000 võitlejat (Hassan 2007: 4). Samas endiselt eksisteerib riigis pinev õhkkond, milles kaudes aga ka otseses tähenduses omavahel võitlevad hõimud, naabruskonnad, hõimud valitsusega ja Sunniidid Šiiitidega (Stancati 2010: 93).

Sudaan - taas äärmiselt rasked olud, alustades Darfuri konfliktist ning lõpetades Lõuna-Sudaani iseseisvumisega 2011. aasta alguses. Darfur on Sudaani piirkond, milles paikneb ligikaudselt 6 miljonit elanikku ning kümneid araablasi ning mitteaaraablasi hõime, kellest osad on farmerid, osad nomaadid (Straus 2005: 126). Darfuri konflikt sai alguse just hõimude vahelisest võitlusest ressursside, peamiselt vesi ning haritav põllumaa, üle ning lisaks veel ka riigipoolne panus, mis väljendus mitteaaraablasi hõimude rõhumises ning araabi hõimude eelistamises (Straus 2005: 126). Sõdivateks poolteks said üheltpoolt Sudaani sõjavägi, politsei ja Janjaweed (araablasi nomaadide hõimudest pärit võitlejad, tõlkes „kurjad mehed hobustel“), teiselt poolt paiksed mitteaaraablasi hõimud, peamiselt Fur, Zaghawa ja Masalit (Straus 2005: 126-127). Konflikt ei jäänud aga vaid võitlevate üksuste vaheliseks vaid kaasas oluliselt ka tsiviilelanikke. Näiteks pommitasid valitsusväed valimatult mitteaaraablasi hõimude külasid, ka neid, milles ei paiknenud vastaspoole sõdijaid, pommirünnakutele järgnes Janjaweed'i rünnak - 2003. aasta keskpaigaks oli sel viisil hävitatud 574 ja kahjustatud 157 küla (Straus 2005: 127). Lisaks konfliktis hukkunutele, tõi sõjategevus kaasa väga suure hulga sõjapõgenikke, mis lõpuks võttis humanitaarkriisi mõõtmed.

2011. aasta jaanuari alguses korraldati referendum seoses Lõuna-Sudaani iseseisvumise küsimusega, milles osalenutest 99% hääletas iseseisvuse poolt ning mõned päevad pärast referendumit ka iseseisvus välja kuulutati. Seoses hõimudega on ilmnunud mitmeid probleeme. Näiteks süüdistused selles osas, et Sudaani Rahva Vabastamise Liikumise (Sudan People's Liberation Movement) juhtkonnas domineerivad Dinka hõimu esindajad, mis kahjustab teisi gruppe nagu näiteks Nuer. Lisaks veel uue riigi ja riigipiiri tekkega seotud elukorralduselikud küsimused – raskendatuks on muutunud iga-aastased nomaadide rännakud, mille trajektoori sisse kuulub ka uue riigipiiri ületamine, mis ei ole enam võimalik, sest piir on suletud. Nomaadide jaoks on see suur probleem, sest iga-aastane rännutee on kindel. Teiseks oluliseks probleemiks on umbes miljon Sudaani lõunapiirkonnast pärit elanikku, kes on mingil hetkel ü bermigreerunud riigi põhjapoolsetele aladele ning jäid peale Lõuna-Sudaani iseseisvumist Sudaani koosseisu ning kes peavad taluma nüüd tõsist riigipoolset diskrimineerimist – 2012. aastal vastuvõetud seaduse kohaselt, kaotavad nad hoolimata selles kui kaua on nad piirkonnas elanud, Sudaani kodakondsuse ning neid hakatakse kohtlema samamoodi kui teisi piirkonnas paiknevaid välismaalasi ehk nad kaotavad nii valimisõiguse kui ka teised kodanikele omased õigused ja vabadused. (Freedom House: Sudan 2012)

2.3 Kolmandasse gruppi kuuluvad riigid

Somaalias tuginedes seadusele, on üritatud hõime kaasata. Selle parimaks näiteks on parlamendi kohtade jaotus, mis toimub nn. 4.5 valemil alusel (LISA 4). 4.5 valem jagab somaallased neljaks suureks klanniperekonnaks (Hawiye, Ishaq, Darood ja Rahanwein), mis on omavahel võrdsed ning esindavad etniliselt „puhtaid“ somaallasi ning neile vastukaaluks on ülejäänud klannid ja kogukonnad (elanikkonnast 6%), mis ei ole võrdsed nelja suure klanniperekonnaga ning on selle arusaama kohaselt etniliselt ebapuhtad ning omavad seetõttu ka väiksemaid õigusi ja esindatust (Eno; Eno 2009: 137). Arvesse võttes nelja suure klanniperekonna kaasamist, kuulub Somaalia Godelier'i esimesse gruppi, kuid väiksemate klanniperekondade vastu töötav süsteem, jällegi nõrgestab nelja suure hulka mitte kuuluvaid ehk süsteemi eesmärgiks on ühelt poolt võimustada teatud üksusi, teisi aga nõrgestada. Seega jääb Somaalia pigem

justkui Godelier'i kahe esimese grupi vahepeale, olenevalt vaadeldavast üksusest, on tegu nii kaasamisega kui ka nõrgestamisega.

Kõige olulisem tegur Somaalia määramisel Godelier'i eristusse on riigi enda toimimine, sest Somaalia riigina on lakanud praktiliselt olemast, juhtides muuhulgas Failed States Index edetabelit alates 2008. aastast, kontroll riigi üle on piirkonnast sõltuvalt erinevatel hõimudel. Kui riik ei toimi, siis ei ole võimalik tegelikult ka hinnata, kas hõimud on riigi ellu kaasatud või mitte. Seaduse järgi küll parlament moodustatakse 4.5 valemil alusel, kuid reaalsus on see, et ei valitsusel ega parlamendil ega ühelgi muul riigi institutsioonil, ei ole mingit võimu ega vahendeid, et tagada kontroll oma territooriumi ning seal aset leidva üle (Freedom House: Somalia 2012). Sellised olud kehtivad riigis alates 1991. aastast ning seetõttu on alust väita, et hõimud tegutsevad riigist sõltumatult, mis on tõesti tänapäeval haruldane, kuid Somaalia ongi väga haruldane riigita riik.

Ka Afganistani puhul on ilminguid, mille järgi võiks riik kuuluda Godelier'i esimesse gruppi. Afganistanis on loodud Hõimueestseisjate Nõukogu (House of Elders), millel on 102 liiget, kes vahetuvad ametiaja möödumisel (Election Guide: Afghanistan). Riigi kohalolu aga kõigis Afganistani piirkondades on raskendatud, eriti just Talibani tõttu ning pidevate relvastatud kokkupõrgete tõttu, lisaks toimuvad pidevalt erinevat tüüpi rünnakud riigi valitsuse vastu, mis raskendavad selle toimimist ning suutlikkust (Freedom House: Afghanistan 2012). Äärmiselt keeruliste olude ning riigi suutmatuse tõttu valitseda kõiki oma piirkondi, liigitub ka Afganistan Godelier'i kolmandasse kategooriasse.

3. Hõimuühiskonna mõju riigi poliitilisele kultuurile

Poliitilise kultuuri seotust riigi valitsusvormiga nägid juba nii Vana-Kreeka ajal Aristoteles kui ka valgustusperioodil Montesquieu, kes mõlemad arutlesid, kuidas valitsuse erinevad vormid peegeldavad inimeste seas valitsevaid vooruseid (Inglehart, Welzel 2005: 2). Poliitilise kultuuri uuringute peamiseks eelduseks on poliitilise süsteemi saatuse sõltumine inimeste hoiakutest sellele (Inglehart, Welzel 2005: 2). Gabriel Almond'i ja Sidney Verba (1963) „The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations“ oli valdkonna esimene süstematiseeritud uuring, milles massihoiakud on seotud demokraatia stabiilsuse ja funktsioneerimisega.

Alates Almond'i ja Verba põhjapanevast teosest, on sellise rõhuasetusega uurimusi aina juurde tekkinud, eriti peale demokratsiseerumise kolmanda laine algust. Enamasti rõhutavad need uurimused massitendentside, teatud indiviidi tasandi hoiakute ja väärtusorientatsioonide, kasulikkust demokraatia konsolideerumisele süsteemi tasandil (Inglehart, Welzel 2005: 2). Poliitilist kultuuri saab analüüsida tuginedes erinevatele näitajatele – poliitiline toetus ja osalus (Almond, Verba 1963), usaldus ja sotsiaalne kapital (Putnam 2008) ning veel mitmed muud näitajad. Aktiivseks kodanikuks olemine ei tähenda pelgalt hääletamas käimist või ülestõusudel ja mässudel osalemist, millest kaks viimast on poliitilise osaluse ekstreemsed vormid. Kodanikud saavad poliitilise süsteemi ja selle elementidega suhestuda paljudel erinevatel viisidel – ühinedes parteide või organisatsioonidega, käies valimiskoosolekutel, korraldades ja kogudes rahalisi annetusi, kirjutades riigijuhtidele kirju, streikides, boikoteerides organisatsioone või poliitilisi üritusi (kaasaarvatud valimisi), allkirjastades petitsoone (Jasiewicz 2007: 193). Tegu ei ole ammendatud loeteluga, erinevaid kaudseid ja otseseid viise osalemaks on veel mitmeid.

Ka selles töös ei analüüsita poliitilist kultuuri kui pelgalt eliidile omast käitumismustrit vaid mõistet laiendatakse tervele riigi elanikkonnale. Esiteks, analüüsides antud peatükis hõimuühiskonna tunnuste mõju hõimulise kuuluvusega elanike poliitilisele

käitumisele. Teiseks, analüüsides, tuginedes Afrobarometer'i ja Arab Barometer'i küsitlusuuringute tulemustele, näiteriikide elanike üldist toetust demokraatiale ja üldist poliitilist osalust läbi kolme teguri – huvitatus poliitikast, osalemine viimastel valimistel, osalemine poliitilisel koosolekul viimasel valimisperioodil. Üldist toetust demokraatiale ja üldist osalust selles mõttes, et küsimustikest ei ole võimalik välja lugeda respondendi hõimulist kuuluvust, kuid kõigi näiteriikide puhul on tegu riikidega, mille väga suur osa elanikest määratleb end hõimuliikmena või on sellest mõjutatud ning seetõttu annavad ka küsitlusuuringu tulemused olulisel määral informatsiooni sellise ühiskonna peamiste meelsuste kohta. Hõimuühiskondlikku elukorraldust peetakse peamiselt omaseks küll maapiirkondade elanikele ning linnades on tähendatud hõimuühiskondliku elukorralduse järgimise vähenemist, mis ei tähendaks aga seda, et sadu aastaid püsinud traditsioonid ja väärtused enam linnades resideeruvatele inimestele mitte mingit mõju ei omaks, eriti olukorras, kus väga suur osa ülejäänud elanikest endiselt hõimuliikmena elab ja käitub.

3.1 Hõimuühiskonna tunnuste mõju poliitilisele kultuurile

Hõimusüsteemi kõige olulisemaks teguriks on põlvnemine, läbi põlvnemise moodustuvad hõim ning selle alaüksused. Ühine põlvnemine loob kokkukuuluvuse ja lojaalsuse oma üksuse liikmete ja üksuse kui terviku vastu. Põlvnemine hõimuühiskonnas kujundab kaudselt olulisel määral ka poliitilist kultuuri, eelkõige läbi lojaalsuse sama esivanemat omavate isikute osas.

3.1.1 Organisatsioonide ja parteide hõimupõhine moodustamine

Hõimuühiskond on ülesehitatud tuginedes ühisele põlvnemisele. Enesemääratlemisel on kõige olulisemateks hõim ja klanniperekond. Millest tulenevalt, isegi riikides, kus rahvastik tundub etniliselt ja kultuuriliselt olevat homogenne (Somaalia ja Botswana), puudub või on nõrk riiklik rahvuslik identiteet ja kokkukuuluvustunne. Peale Aafrika koloniaalperioodi lõppu, üritati mitmetes riikides luua ühist rahvuslikku identiteeti ning hõimupõhist üksteisest eristamist peeti rahvusliku identiteedi loomisele ohuks, näiteks

Botswanas, üritati ühendada ühte keelt ja kultuuri teistest, mitmetes muudes riikides üritati rahvuslikku identiteeti õhutada läbi haridussüsteemi (Nugent 2004: 486-487). Sellised üritused ei olnud aga väga viljakandvad, Botswanas tekkis 1990ndatel Tswana hegemoonia vastane ülestõus riigi vähemusgruppide poolt, kes hakkasid muuhulgas nõudma võrdset staatust oma keeltele ning sealt edasi on Tswana hegemoonia aina enam asendumas multikultuursete printsiipidega (Nugent 2004: 486-487). 20. sajandi lõpul tekkis mitmetes riikides mõistmine, et rahvuslikku identiteeti ei saa luua läbi etniliste identiteetide mahasurumise.

Puuduliku rahvusliku identiteedi tõttu, keskendutakse ka parteide loomisel etnilisele või hõimulisele kuuluvusele. Poliitilisi parteisid ja organisatsioone moodustatakse mitte tuginedes poliitilistele tõekspidamistele vaid tihti mööda etnilisi, religioosseid, rassilisi või regionaalseid jooni. Praktiliselt kõik Afganistani parteid ja organisatsioonid, kaasa arvatud Taliban, on kallutatud ühe või teise etnilise grupi suunas, mis aga iseenesest automaatselt ei tähenda seda, et etniline ja hõimuline erinevus on poliitiliste lõhede ja vägivaldsete konfliktide põhjuseks, sest iga Afganistani elanik kuulub päritolult mõnda etnilisse gruppi, nii nagu ka iga Puštu kuulub mõnda klanniperekonda – seega tüli kahe, mitte samasse etnilisse gruppi või hõimu kuuluva, Afganistani elaniku vahel, saab väga lihtsalt ekslikult pidada vaid etniliselt või hõimuliselt motiveerituks (Glatzer 2001: 396). See võib seda olla, kuid samas ei pruugi. Erinev etniline või hõimuline taust ei ole neis riikides ainsateks konfliktide tekkepõhjusteks.

Probleemid, mis kaasnevad parteide moodustamisega peamiselt tuginedes etnilistele ja hõimulistele joontele, ilmnevad valimistel. Sellistes oludes korraldatud valimistel võivad ainult suurimaid või mõjukaimaid gruppe esindavad parteid ning täielikult marginaliseeritakse väiksematel gruppidel põhinevad, olles vastuolus rahvusliku kokkukuuluvuse ja demokraatlike ideaalidega (Osaghae 1999: 265-275). Sellised olud on tekitatud hõimude võitlusest erinevatele ressursidele, õhutades vastandumist ning võitlust veelgi enam – hõimude vaheline konkurents nii põhjus kui ka tagajärg.

Teiseks oluliseks probleemiks on valijate piiratud võimalused parteide vahel valida. Kui partei tugineb poliitilistele seisukohtadele ja ideoloogiatele, siis juhul kui valija ei ole

rahul eelmistel valimistel hääle saanud partei soorituse ja valimislubaduste täitmisega, ei ole enamasti väga keeruline leida uut parteid, mille tõekspidamistega end samastada ja kellele anda oma hääl. Kui parteid on moodustatud tuginedes etnilisele või hõimulisele kuuluvusele, siis juhtudel, kus mõnda hõimu või etnilist gruppi esindabki vaid üks partei, on väga raske hakata end samastama mõne teise parteiga, kelle poliitika eesmärgiks on võimule saades soosida ehk hoopis teise hõimu õigusi ja heaolu.

3.1.2 Valimiskäitumine ja valijate mobiliseerimine

Valimiskäitumist mõjutab suuresti parteide hõimupõhine moodustamine. Mitmete hõimuühiskonnaga riikidele on omane, et ei eksisteerigi muud tüüpi parteisid, kui kas religioossetel alustel või hõimukuuluvuse põhjal moodustatud, parteidel puudub poliitiline programm ning neid ei ole võimalik liigitada näiteks vasak-parem skaala alusel (Rowland 2009: 25). Valijatel ei olegi muid aluseid, millele tuginedes parteieelistust kujundada, kui hõimuline kuuluvus. Teiseks oluliseks valimiskäitumist mõjutavad teguriks, on lojaalsus. Hõimulojaalsus mõjutab valimiskäitumist valija valikuvõimaluste ahendamise läbi. Hõimuliikmetele omane mõtteviis peab ainuõigeks hääletada enda hõimukaaslase poolt juba puhtalt selle pärast, et tegu on hõimlasega. Lisaks sellele, mõjutab taolist käitumist ka lootus, et hõimukaaslase valituks osutumisel, on sellest ka hõimule kas majanduslikult või muul moel kasu.

Poliitilise eliidi käitumist iseloomustab valijate mobiliseerimine tuginedes hõimustruktuuridele. Valimisvõitlus keskendub pigem klanni- ja hõimugruppide mobiliseerimisele, kui kandidaadi või tema erakonna poliitilisele platvormile ja ideoloogiale (Reilly 2002: 165).

3.1.3 Korruptsioon ja patronaaž

Suurel määral iseloomustab hõimuühiskondliku elukorraldusega riike kõrge korruptsioonimäär ning toimivad patronaažisüsteemid. Korruptsioon on laialdaselt levinud ka Läänemaailmas, kuid hõimuühiskonnaga riikide puhul on korruptsiooni tekkemehhanismid erinevad. Ka korruptsiooni üheks oluliseks tekketeguriks on

lojaalsus ja Läänemaailmast erinev kultuuriline mõtteviis, mis kaasnevad hõimuühiskondliku elukorraldusega.

Tabel 1. on esitatud 2012. aasta näiteriikide korrupsiooninäitajad ja koht 174 riiki koondavas edetabelis. Mida kõrgem koht, seda madalam korrupsiooni tase on riigis. Korrupsiooninäitajad on vahemikus 0-100, millest 0 märgib kõige enam korrupeerunud ning 100 kõige vähem korrupeerunud riiki. Lisaks töös käsitletavatele hõimuühiskonna näiteriikidele, on tabelisse lisatud veel kaks multietnilist riiki, Prantsusmaa ja Mehhiko, millel sarnaselt töö näiteriikidega on etniliselt ja kultuuriliselt lõhestunud ühiskond. Lisaks, samuti nagu ka näiteriigid jagunevad demokraatlikeks ja mittedemokraatlikeks, on ka tabeli lisariikidest, üks demokraatlik ning teine mittedemokraatlik. Kahe lisariigi eesmärgiks on võrrelda, kas hõimude poolt lõhestatud ühiskonnad on korrupsiooninäitajalt sarnased või mitte ning millist rolli omab korrupsiooni seisukohalt riigis demokraatia kohalolu või puudus.

Tabel 1: 2012. aasta korrupsiooninäitaja ja koht üldtabelis.

Riik	2012. aasta korrupsiooninäitaja	Koht üldtabelis vahemikus 1-174
<i>Prantsusmaa</i>	71	22. koht
<i>Botswana</i>	65	30. koht
<i>Jordaania</i>	48	58. koht
<i>Lõuna-Aafrika Vabariik</i>	43	69. koht
<i>Mehhiko</i>	34	105. koht

<i>Jeemen</i>	23	156. koht
<i>Iraak</i>	18	169. koht
<i>Sudaan</i>	13	173. koht
<i>Afganistan</i>	8	174. koht
<i>Somaalia</i>	8	174. koht

(Allikas: The Corruption Perception Index 2012)

Töös käsitletavatest riikidest oluliselt parema tulemusega eristub eelkõige Botswana, aga ka Lõuna-Aafrika Vabariik ning ka Jordaania. Ülejäänud viis riiki jäävad The Corruption Perception Index'i üldtabeli viimasesse ossa – Sudaan, Afganistan ja Somaalia lausa üldtabeli kolm kõige viimast riiki.

Oluliselt paremaid tulemusi näitavad demokraatlikud Botswana ja Lõuna-Aafrika Vabariik ning ka Jordaania, mis vahemikus 1998-2009 kuulus Freedom House liigituse järgi osaliselt vabade riikide hulka, mis ehk seletab madalamat korrupsiooni taset võrreldes teiste mittedemokraatlike riikidega (Freedom House: Jordania). Samuti kuulus ka Jeemen, küll lühemas vahemikus, 2004-2009 osaliselt vabade riikide hulka, kuid nüüd on riigi korrupsiooni tase peaaegu sama kõrge kui Iraagis (Freedom House: Yemen). 2012. aasta korrupsiooni indeks üldtabeli kahekümne kõige madalama korrupsiooninäitajaga riigi seas on vaid üks riik (Singapur) ja üks autonoomne piirkond (Hongkong), mis ei ole demokraatlikud, üldtabeli kahekümne kõige enam korrupeerunud riigi seas, ei ole aga mitte ühtegi demokraatlikku riiki (The Corruption Perception Index 2012). Ka kaks tabeli lisariiki toetavad väidet, demokraatliku Prantsusmaa korrupsiooni näitaja on oluliselt parem kui mittedemokraatliku Mehhiko oma. Eesmärk ei ole väita, et ainult etniline ja kultuuriline lõhestatus või demokraatia

mõjutavad korrupsioonitaset riigis, kuid 2012. aasta korrupsiooniindeksi näitajatele tuginedes saab järeldada positiivse seose olemasolu madala korrupsiooni taseme ja demokraatia vahel.

Antud tööst tekib aga veelgi olulisem seos hõimude ja riigi omavahelise suhte ja riigi korrupsiooni taseme osas. Nimelt, teises peatükis jagunesid riigid riigi ja hõimude vahelise suhte alusel kolme gruppi. Esimesse gruppi kuulusid riigid, mille hõimud olid kõige enam riigi poolt kaasatud, nendeks riikideks olid Botswana, Lõuna-Aafrika Vabariik ja Jordaania. Samad kolm riiki, milles korrupsioonimäär võrreldes teiste näiteriikidega on madalam. Antud seosest saab järeldada, et hoolimata riigi valitsusvormist, mida enam on hõimud riigi toimimisse kaasatud, seda madalam on riigi korrupsiooni näitaja.

Teiseks oluliseks näiteriikide poliitilist kultuuri iseloomustavaks tunnuseks on eliidi poolt rakendatav patronaaživõrgustik, mis toimib valitseja ja valitsetavate, poliitilise eliidi ja elanikkonna vahel ning mida kasutatakse näiteks kindla piirkonna ja hõimu kontrollimiseks. Poliitiline eliit kasutab ära oma ametlikku positsiooni, et täita oma nn. klientide vajadusi, saavutamaks jätkuvalt nende poliitiline toetus. Taoline tendents nõrgestab ka kodanikuühiskonna tekkimist ja toimimist – vertikaalsed sidemed omavad tunduvalt suuremat rolli kui horisontaalsed. (Chabal 2004)

3.2 Küsitlusuuringud

Näiteriikides läbiviidud küsitlusuuringud annavad olulist infot vastanute toetuse kohta demokraatiale ja parteisüsteemi eelistus ning poliitilise osaluse kohta. Töös käsitletavat küsitlusuuringud on läbi viidud Arab Barometer'i ja Afrobarometer'i poolt. Andmed puuduvad Afganistani ja Somaalia kohta, kus hõimud eksisteerivad nõrgast või lausa puudevast riigist sõltumatutena ning tulenevalt äärmiselt keerulistest oludest neis kahes riigis, ei ole võimalik olnud seal siiani ka küsitlusuuringuid läbi viia.

Kasutatavad Afrobarometer'i poolt läbi viidud küsitlusuuringud leidsid Botswanas ja Lõuna-Aafrika Vabariigis aset 2008. aastal ning aastatel 2011-2012 (vastavalt neljas ja viies küsitlusring). Arab Barometer'i poolt läbi viidud uuringud leidsid Jeemenis aset 2007. aastal, Iraagis 2012. aastal, Sudaanis 2010. aastal ning Jordaania 2006. aastal.

Küsitlusuuringute paralleelne läbiviimine riikides ning identsete küsimustike kasutamine, annaks valiidsama võrdlusmomendi. Samas, eesmärgiks ei olegi niivõrd võrrelda riike omavahel vaid illustreerida üldisi suundumusi neis riikides ning võrrelda pigem demokraatlike või muude piirkondade riikidega. Lisaks, küsimustikud toovad välja vastanute erinevused tuginedes soole, vanusele, religioossele taustale, sissetulekule ning haridustasemele, ent ei võimalda vastajaid eristada etnilise või hõimu kuuluvuse poolest. Seega ei ole võimalik tulemusi omistada kitsalt hõimuühiskonnale. Küsitlusandmete põhjal tehtavad järeldused iseloomustavad tervet riigi elanikkonda, kellest suur osa elab hõimuühiskonnale omast elukorraldust järgides.

3.2.1 Toetus demokraatiale

Riikides, mis on hiljuti demokratiseerunud või riikides, mille eesmärgiks on demokratiseeruda, ei ole esmane mõõta toetust erinevatele demokraatlikele institutsioonidele vaid toetust demokraatiale üldiselt, sest just riikides, millel pole demokraatia kogemust, võivad elanike arusaamad ja teadmised demokraatiast olla üsnagi piiratud. Eelkõige riikides, kus ei ole demokraatiat, on demokraatiale toetuse või nõudluse mõõtmiseks vajalik hoolikalt valida küsitlusuuringu küsimusi. Küsimus ei tohiks olla esitatud viisil, kuivõrd demokraatia üldiselt meeldib, vaid vastajatele tuleks pakkuda reaalsed valikud demokraatia ja mõne selle alternatiivi vahel, millega vastajal on kogemus (Mattes, Bratton 2007: 193-194). Botswanat ja Lõuna-Aafrika Vabariiki see tegur niivõrd ei mõjuta, sest tegu on demokraatlike riikidega ning inimestel peaks olema ettekujutus ning arusaam demokraatiale omastest väärtustest ja institutsioonidest, samuti on suurel osal elanikest ka mälestus teistsugusest režiimist, mis annab võrdlusmomendi. Arab Barometer'i küsimustikud sisaldasid erinevaid küsimusi demokraatia toetuse mõõtmiseks – vastajad pidid hindama demokraatia sobivust oma

riigile; vastajad said luua eelistuste pingerea valikus demokraatlikkord, autoritaarnekind ning ekspertidevõim; kolmandaks, esitati väide „demokraatial on küll probleeme, kuid tegu on siiski parima valitsusvormiga“ (Arab Barometer). Ehk ka riikides, millel demokraatia kogemus puudus, võimaldati vastajatel läbi mitmete küsimuste oma eelistusi väljendada.

Toetust demokraatialle on antud töös oluline analüüsida seetõttu, et ülemaailmne trend on see, et demokraatia on muutumas aina enam ainuaksepteeritavaks valitsusviisiks. Samas on töö autor veendumusel, et iga riik peaks jõudma demokraatiani mitte läbi välise surve või ainult läbi riigi eliidi initsiatiivi vaid ühiskonna siseselt peaks tekkima laialdane nõudlus demokraatia järele. Lisaks, antud töö kaheksast näiteriigist, on siiani demokratiseerunud vaid Botswana ja Lõuna-Aafrika Vabariik, ka seetõttu on oluline vaadelda demokraatialle omistatud toetuse näitajat. Kas riigid, kus suur osa elanikkonnast identifitseerib end läbi hõimuühiskonna, erinevad elanike demokraatialle omistatava toetusemäära poolest muust maailmast. Kui, siis kas hõimudesse jaotumine on demokraatia toetusemääraga positiivses või negatiivses korrelatsioonis.

Erinevate küsitlusuuringute andmed näitavad, et toetus demokraatialle kasvab ülemaailmselt, isegi mõndades väga ootamatutes riikides nagu näiteks Aserbaidžaan, Iraan või Vietnam. Skeptikud näevad laialdase toetuse põhjustena vähearenenud riikides majanduslikke vajadusi ning vähest arusaama demokraatiast. Argumenteerides, et laialdane toetus demokraatialle väljendab iha Lääne elustandardite ja sissetulekute, mitte demokraatliku poliitilise süsteemi järele. (Dalton, Shin, Jou 2007: 142)

Dalton'i, Shin ja Jou poolt välja toodud probleem on mingites riikides kindlasti aktuaalne ning ka Arab Barometer'i küsimustike koostajad on selle teguriga arvestanud - küsimustikud võimaldavad hinnata, millistel alustel demokraatiat toetatakse. Vastajad saavad valida, milline on nende jaoks kõige olulisem ning olulisuselt teine demokraatialle omane tunnusjoon. Erinevateks esitatud vastusevariandid jaotuvad kahte gruppi, milles üks esitab demokraatialle omaseid poliitilisi väärtusi ning teine sotsiaalmajanduslikke väärtusi: võimalus läbi valimiste vahetada võimu; vabadus kritiseerida võimu; lõhe kitsenemine rikaste ja vaeste vahel; igale elanikule toidu,

elukoha, riietuse jms tagamine; kõigi kodanike võrdsed poliitilised õigused; majandusliku ja administratiivse korrupsiooni elimineerimine; muu tunnus. (Arab Barometer)

Iraagis vastanute jaoks on kõige olulisem demokraatiale omane tunnusjoon „võimalus vahetada võimu läbi valimiste“ (32,8%), tähtsuselt teine olulisim tunnusjoon „majandusliku ja administratiivse korrupsiooni elimineerimine“ (Hoffman 2012). Sudaani vastanute jaoks kõige olulisemaks demokraatia tunnusjooneks on „võimalus vahetada võimu läbi valimiste“ (42.85%), tähtsuselt teine olulisim tunnusjoon „kõigi kodanike võrdsed poliitilised õigused“ (19.18%), millel tihedalt oli kannul oli „majandusliku ja administratiivse korrupsiooni elimineerimine“ (19.05%) (van den Bosch 2012). Jordaania vastanute jaoks kõige olulisemaks demokraatia tunnusjooneks oli „igale elanikule toidu, elukoha, riietuse jms tagamine“ (33,5%), tähtsuselt teine olulisim tunnusjoon „lõhe vähendamine rikaste ja vaeste vahel“ (39,2%) (Braizat 2006). Iraagi ja Sudaani vastanud hindasid enam demokraatiale omaseid poliitilisi väärtusi, Jordaania vastanutele olid enam tähtsad majanduslikud tegurid. Jeemenis kasutatud küsimustik ei võimalda eristada, milliseid demokraatia tunnuseid vastanud enam väärtustavad või millist tähendust demokraatiale omistavad. Eelnevast tulenevalt on võimalik väita, et Iraagi ja Sudaani vastanute toetust demokraatiale mõjutavad enam demokraatiale omased poliitilised väärtused, Jordaania vastanute toetust demokraatiale mõjutavad enam aga majanduslikud väärtused. Kui vaadata nende kolme riigi paigutust Rahvusvahelise Inimarengu Indeksi raames, siis tegelikult ootaks just vastupidist tulemust, sest Iraagi ja Sudaani nii keskmise sissetuleku kui ka vaesuse näitajad on tunduvalt halvemad kui Jordaania omad (International Human Development Index). Millest tulenevalt ka eeldaks, et just Jordaania vastanud hindavad enam demokraatiaga kaasnevaid poliitilisi väärtusi ja vastupidi. Ometi, taolist seost ei teki.

küsimustikes valikvastusega küsimus: Milline neist kolmest väitest on lähim sinu isiklikule arvamusele? Vastusevariandid: A. Demokraatia on eelistatuim kõigist teistest võimu tüüpidest B. Mõnes olukorras, on mittedemokraatlik võim eelistatuim C. Kellelegi nagu mina, ei ole oluline, millist tüüpi võim meil on. 67% vastanutest Lõuna-Aafrika Vabariigis ning 85% vastanutest Botswanas valisid variandi A. Variandi B

valisid Lõuna-Aafrika Vabariigis 19%, Botswanas 5% vastanutest. Variandi C valisid Lõuna-Aafrika Vabariigis 12%, Botswanas 8% vastanutest ning küsimusele ei osanud vastata Lõuna-Aafrika Vabariigis 3% ning Botswanas 2%. (Afrobarometer, round 4)

Mõõtmaks toetust demokraatiale esitati Arab Barometer'i küsimustikes väide:

„Demokraatlikul valitsusel on küll probleeme, kuid see on siiski parem kui kõik teised valitsused“ (Arab Barometer). Afrobarometer'i küsimustikes esitati valikvastusega

küsimus: Milline neist kolmest väitest on lähim sinu isiklikule arvamusele: A.

Demokraatia on eelistatuim kõigist teistest võimu tüüpidest, B. Mõnes olukorras, on mittedemokraatlik võim eelistatuim, C. Kellelegi nagu mina, ei ole oluline, millist tüüpi võim meil on (Afrobarometer, round 4). Tabelisse 2. on koondatud Arab Barometer'i vastava väitega nõustunud vastanud ning Afrobarometer'i vastavast küsimusest variandi A valinute ehk demokraatiat teistele võimutüüpidele eelistanute osakaal.

Tabel 2: Toetus demokraatiale.

Riik	Demokraatiat toetanute osakaal vastanutest.
<i>Iraak</i>	86,7%
<i>Botswana</i>	85%
<i>Sudaan</i>	73,66%
<i>Jordaania</i>	73,5%
<i>Lõuna-Aafrika Vabariik</i>	67%
<i>Jeemen</i>	63%

<i>Keskmine toetus näiteriikides</i>	75,31%
--------------------------------------	--------

(Allikas: Arab Barometer; Afrobarometer round 4)

Tabeli 2. andmed näitavad, et toetus demokraatiale on väga kõrge Iraagis ja Botswanas. Toetus demokraatiale on kõrge Jordaania ja Sudaanis ning mõõdukas Jeemenis ja Lõuna-Aafrika Vabariigis. Keskmine toetus demokraatiale tuginedes küsitlusuuringutele Aafrika riikides on 70% ehk Botswana ja Sudaan näitavad piirkonna keskmisest tulemusest kõrgemat näitajat. Lisaks on Botswana näitaja kõrgem ka Lääne-Euroopa keskmisest. Lõuna-Aafrika Vabariik ja Jeemen, kus näiteriikidest madalaim toetus demokraatiale, näitavad sellest hoolimata kõrgemat toetust demokraatiale võrreldes Ida-Euroopa, Aasia või Ladina-Ameerika keskmiste näitajatega, mis jäävad vahemikku 55-61 protsenti. Eelnevast järeldub, et hõimuühiskonda jaotuvate riikide elanike toetus demokraatiale on võrreldav muude piirkondade mittehõimuühiskonda jaotuvate riikide keskmiste näitajatega ning kõikide näiteriikide demokraatia toetuse näitaja on isegi parem Ida-Euroopa, Aasia ja Ladina-Ameerika riikide keskmistest näitajatest. Seega, nende andmete põhjal, ei ole võimalik väita, et hõimuühiskonda jaotumine mõjutaks negatiivselt näiteriikide elanike toetust demokraatiale.

Nii Afrobarometer'i kui ka Arab Barometer'i küsimustikud võimaldasid mõõta parteisüsteemi eelistusi. varianti B valisid 79% Botswanas ja 64% Lõuna-Aafrika Vabariigis vastanutest ning küsimusele ei osanud vastust anda Botswanas 1% ja Lõuna-Aafrika Vabariigis 6%. (Afrobarometer, round 4)

Tabel 3: Toetus mitmepartei süsteemile.

Riik	Vastanutest multiparteisüsteemi toetanud.
<i>Iraak</i>	88,3%

<i>Botswana</i>	79%
<i>Lõuna-Aafrika Vabariik</i>	64%
<i>Sudaan</i>	60,21%
<i>Jeemen</i>	47,4%
<i>Jordaania</i>	45,8%
<i>Näiteriikide keskmine toetus</i>	64,11%

(Allikas: Arab Barometer; Afro Barometer round 4)

Tablist 3. järeldub, et demokraatia seisukohalt olulist mitmepartei süsteemi, toetab üle poole vastanutest Iraagis, Botswanas, Lõuna-Aafrika Vabariigis ja Sudaanis. Veidi alla viiekümne protsendi jääb toetus Jeemenis ja Jordaania. Jordaania madal näitaja on üllatuslik, sest toetus demokraatiale oli üle seitsmekümne protsendi. Samas, pidasid Jordaania vastanutest demokraatia olulisemateks väärtusteks sotsiaalmajanduslikke tegureid, mille hulka mitmepartei süsteem kindlasti ei kuulu. Näiteriikide keskmine toetus mitmepartei süsteemile on 64,11 protsenti.

3.2.2 Poliitiline osalus

Aktiivset ja toimivad kodanikuühiskonda peetakse üheks oluliseks demokraatliku riigi osaks. Kuid mitte ainult, elanike poliitiline osalus on iga valitsusvormi, demokraatliku või mitte, jaoks vajalik – valitsevad võimud kas kohalikul või ka riiklikul tasandil suudavad pakkuda efektiivsemat valitsemist, olles teadlikud elanike probleemidest,

vajadustest ja suhtumistest (Birch 1993: 81). Poliitiline osalus väljendub mitmel erineval viisil. Valimistel ja meeleavaldustel osalemine ja petitsioone allkirjastamine on vaid mõned võimalused olemaks poliitiliselt aktiivne kodanik. Vastanutele esitati küsimus kui võrd huvitatud on vastaja poliitikast. Võimalikeks vastusevariantideks oli „väga huvitatud“, „huvitatud“, „pisut huvitatud“, „ei ole huvitatud“. Riikide koondtulemused on esitatud tabelis 4., milles on välja toodud poliitikast „huvitatud“ ja „väga huvitatud“.

Tabel 4: Poliitikast huvitatus.

Riik	Poliitikast huvitatud ja väga huvitatud	Mitte üldse poliitikast huvitatud	Poliitikast huvitatud ja väga huvitatud kokku.
<i>Botswana</i>	65%	19%	84%
<i>Lõuna-Aafrika Vabariik</i>	57%	18%	75%
<i>Iraak</i>	60%	10%	70%
<i>Jordaania</i>	28,7%	40%	68,7%
<i>Jeemen</i>	33.4%	26.7%	60,1%

<i>Näiteriikide keskmine</i>	48,82%	22,74%	71,56%
------------------------------	--------	--------	--------

(Allikad: Afrobarometer, round 5; Arab Barometer)

Arab Barometer'i poolt läbiviidud küsitlusuuring ei sisaldanud poliitikast huvitatavust väljendavat küsimust Sudaanis. Sudaani küsimustikus olid vastusevariandid poliitikas toimuva arusaadatavuse kohta: „Mõnikord, poliitika on nii keeruline, et ma ei suuda mõista, mis seal toimub“, antud väitega oli täiesti nõus ja nõus kokku 76.92% vastanutest. (Arab Barometer)

Tabel 4. esitatud andmetest torkab silma, et enamus vastanutest Iraagis, Botswanas ja Lõuna-Aafrika Vabariigis on poliitikast toimuvast kas huvitatud või väga huvitatud. Jordaania ja Jeemeni vastanute puhul on vastav näitaja tunduvalt väiksem. Lisaks, torkab silma suur protsent vastanutes Jordaania (40%), kes väidavad, et ei ole poliitikas toimuvast üldse mitte huvitatud.

Tabel 5: Poliitiline osalus viimastel parlamendi valimistel ja poliitilistel koosolekutel.

Riik	Viimastel parlamendi valimistel osalus
<i>Botswana</i>	76,71%
<i>Lõuna-Aafrika Vabariik</i>	77,3%
<i>Iraak</i>	64%
<i>Jordaania</i>	56,5%

<i>Afghanistan</i>	45,83%
<i>Sudaan</i>	57,35%
<i>Jeemen</i>	64%
<i>Näiteriikide keskmine</i>	62,94%

(Allikas: IDEA Global Voter Turnout Database)

Tabel 5. näitab, et üsna kõrge valimisosalus on Iraagis ja Lõuna-Aafrika Vabariigis. Tunduvalt madalam valimisosalus Jordaania, Jeemenis ja Sudaanis.

Valimisosalus varieerub maailmas riigiti väga ulatuslikult. On riike, näiteks Austraalia, Belgia ja Malta, kus oma hääle annavad praktiliselt kõik hääleõiguslikud elanikud (Franklin 2004: 3). Samas on riigiti valimisosaluse näitaja võrdlemine raskendatud, sest ühtedes riikides on hääletamine kohustuslik, teistes jällegi vabatahtlik ning eeldatavasti tekitab kohustuslik hääletamine mõneti kõrgema osalusnäitaja kui see nii õelda vabades tingimustes oleks. Lisaks erinevad riikide lõikes veel ka valimissüsteemid, mida samuti saab analüüsida valimisosalust mõjutava tegurina. Antud töös on aga siiski põhiohk hõimuühiskonnaga riikide võrdlemisel mittehõimuühiskonnaga riikidega ning erinevad riikidesisesed valimisaktiivsust mõjutavad seadused ning valimissüsteemid jäetakse analüüsist välja. Valimisaktiivsus viimastel parlamendi valimistel, mille kohta andmed on olemas, on Aafrikas keskmiselt 64 protsenti, Lähis-Idas 60 protsenti ning Lääne-Euroopas 72 protsenti (IDEA Global Voter Turnout Database). Töö näiteriikide keskmine 62,94 protsenti on taas võrreldav teiste tulemustega, paigutudes Lähis-Ida ja Sahara-aluse Aafrika riikide keskmise tulemuse vahele, jäädes alla Lääne-Euroopa tulemusele, kus võrreldes muude piirkondadega ongi kõrgem valimisosalus. Nendest andmetest lähtuvalt ei ole võimalik väita, et suure osa riigi elanikkonna jaotumine hõimuühiskonda omaks negatiivset mõju

parlamendi valimiste valimisaktiivsusele. Näiteriikide keskmine valimisaktiivsus on võrreldav Lähis-Ida või Sahara-aluse Aafrika teiste riikide keskmise tulemusega.

3.2.3 Olulisemad järeldused hõimuühiskondliku elukorralduse mõjust riigi poliitilisele kultuurile

Peatüki esimeses osas esitati hõimuühiskonnale omased tunnused, mis mõjutavad elanike poliitilist kultuuri. Poliitiliste parteide ja organisatsioonide moodustamine omab negatiivset mõju riigi poliitilisele kultuurile, piirates tuginedes hõimulojaalsust iseloomustavale mõtteviisile valijaid eelistatava partei ja esindaja valimisel. Lisaks võib tekkida olukord, kus valimistel pääsevad võidule vaid suurematel ja mõjukamatel hõimudel põhinevad parteid ning väiksemad grupid ning nende huvid jäävad esindamata. Samuti mõjutab negatiivselt riigi poliitilist kultuuri hõimulojaalsuse poolt tingitud korrupsioon. Korrupsiooninäitajad on äärmiselt kõrged Jeemenis, Sudaanis, Iraagis, Afganistanis ja Somaalias. Lisaks, avastati oluline seos riigi ja hõimude suhte ja korrupsioonimäära vahel. Nimelt, kõrgem korrupsioonitase on neis riikides, kus hõimud eksisteerivad kas riigist sõltumatuna või on riigi poolt nõrgestatud ja ei ole kaasatud. Oluliselt madalam on korrupsioonimäär riikides, kus hõimud on riigi ellu kaasatud.

Peatüki teine osa keskendus riikides läbiviidud küsitlusuuringute tulemustele, mis keskendusid demokraatia toetusele ja eelistatavale parteisüsteemile; valimisosalusele ja üldisele poliitikast huvitatusele. Oluline on rõhutada, et küsitlusuuringute tulemused ei väljenda vaid hõimuühiskonda kuuluvate inimeste vaateid vaid tegu on näitajatega riikide kohta, mille väga suur osa elanikest määratleb end hõimuliikmena või on hõimutradsioonidest mõjutatud.

Demokraatiast on saamas universaalne väärtus, hoolimata erinevast kultuuritaustast või sissetulekute vahest, aina enam inimesi toetab ülemaailmselt demokraatlikke väärtusi (Diamond 2003: 12-13). Kõikides riikides, mille kohta on andmed olemas, toetasid vastajad küsitlusuuringu läbiviimise hetkel kõige enam demokraatlikku valitsusvormi. Tulemused varieerusid alates 63 protsendist Jeemenis kuni 86,7 protsendini Iraagis.

Lisaks pooldasid vastajad kõige enam parlamentaarset süsteemi, milles valimistel konkureerivad erinevad vasak- ja parempoolsed parteid ning religioossed parteid. Demokraatiale omistatav toetus näiteriikides on võrreldav ka teiste regioonide vastavate näitajatega ning ei ole võimalik väita, et suure osa riigi elanike hõimuühiskonda jaotumine mõjutaks negatiivselt elanike üldist toetust demokraatiale.

Huvi poliitika vastu on kõrgeim Botswanas (84 protsenti) ja madalaim Jeemenis (60,1 protsenti), ülejäänud riikide tulemused jäävad vahemikku 68,7-75 protsenti. Üldiselt huvi poliitika vastu võrdlemisi kõrge.

Keskmine valimisaktiivsus viimastel parlamendi valimistel on näiteriikides 62,94 protsenti, mis on sarnane Lähis-Ida ja Sahara-aluse Aafrika keskmise näitajata, jäädes küll alla Lääne-Euroopa keskmisele. Taas, olemasolevatele andmetele tuginedes, ei ole võimalik tuvastada hõimuühiskondliku elukorralduse poolt avaldatavat negatiivset mõju riigi valimisaktiivsusele parlamendi valimistel, sest näiteriikide keskmine tulemus ei ole oluliselt halvem teiste regioonide näitajatest.

4. Demokraatia multikultuurses ja –etnilises riigis

Kui demokratiseerumise kolmas laine 1974. aastal algas, oli maailmas ainult nelikümmend demokraatiat, peamiselt oli tegu arenenud tööstusriikidega ning vaid mõni üksik neist asus Aafrikas, Aasias või Ladina-Ameerikas, kus tol hetkel oli peamiselt võimul ühepartei diktatuur või sõjavägi ning Ida-Euroopat hoidis raudses haardes Nõukogude Liit (Diamond 2003: 2). Järgneva kahekümne aastaga leidsid aset olulised muutused ning demokraatlike riikide arv hakkas tempokalt kasvama. Suur hulk uusi demokraatlikke riike tekkis Nõukogude Liidu lagunemisega, paljudes teistes piirkondades survestas riiki rahvas, teised riigid või rahvusvahelised organisatsioonid.

Demokraatiast on aina enam saamas universaalne väärtus, mida hinnatakse vähemal või suuremal määral üle maailma. Näiteriikides läbiviidud küsitlusuuringud tõendavad, et ka hõimuühiskonnaga riikides, enam kui pooled vastanutest toetavad demokraatlikku valitsusvormi. Tuginedes väljatoodud Afrobarometer'i ja Arab Barometeri küsitlusuuringutele, ei ole võimalik väita, et hõimuühiskonna olemasolu riigis oluliselt suurendaks või vähendaks elanike toetust demokraatiale võrreldes riikidega, kus hõimuühiskonda elanikud ei jaotu. Kõige õigem viis demokraatiani jõuda ongi läbi ühiskonna enda seest tekkinud laialdase nõudluse, mitte välisriikide või rahvusvaheliste organisatsioonide surve tulemusena, sest nagu näha hoolimata välisriikide sekkumisest, ei ole Afganistan, Iraak, Somaalia ega ka Sudaan siiani demokratiseerunud ega lahenenud sealseid vastandumised ja konfliktid.

Lõuna-Aafrika Vabariigi jaoks märgib demokraatia sündi 1994. aasta, Botswana oli demokratiseerunud juba oluliselt varem, 1960ndate aastate teisel poolel. Ka Sudaan püüdis demokratiseeruda, kuid ebaõnnestus. Alates 1990ndate aastate algusest on alanud Aafrika mandril vabanemine ning kui see ei ole viinud ka demokratiseerumiseni, siis paljudes riikides on legaliseeritud opositsiooniparteid ja paranenud tingimused kodanikuühiskonna toimimiseks. (Diamond 2003: 4)

Tänapäeval leidub demokraatlikke riike igas regioonis. Demokraatiat leidub erinevates religioosse või filosoofilise traditsiooniga riikides. Demokraatia on enam levinud majanduslikult arenenud riikides, kuid toimib ka väga vaestes riikides. Demokraatia on omane nii väikestele kui ka suurtele riikidele. (Diamond 2003: 11-12)

Töö neljanda peatüki eesmärgiks on analüüsida Arend Lijphart'i leppedemokraatia ja endamusdemokraatia võrdlust ning sobivust multietnilisele riigile. Ka hõimuühiskonna näiteriike saab käsitleda multikultuurse või –etnilise riigina, sest riikide elanikkonnad jagunevad erinevatele ressursidele konkureerivateks gruppideks, mille vahel käib pidev vastandumine. Puudub ühine rahvuslik identiteet, elanikkond jaguneb erinevatesse hõimudesse ning klanniperekondadesse. Ainuüksi Iraagis on tuhandeid hõimugruppe, alates laiendatud klanniperekondadest, millesse kuulub umbkaudselt mõni sada inimest kuni suurte klannide konföderatsioonideni, mille liikmeskond võib küündida ka kuni miljoni inimeseni (Hassan 2007: 1). Näiteriikide ühiskondi iseloomustab lõhenemine mitmetel erinevatel alustel.

4.1 Lijphart'i leppe- ja enamusedemokraatia määratlus

Enamus- ja leppepõhimõtetest saab tuletada tähtsaimate demokraatlike institutsioonide ja reeglitega seotud kümme erinevust. Kõik kümme muutujat on omavahel tihedalt seotud ning rühmituvad kahte mõõtmesse – „täitevõimu-erakondade mõõde“ ning „föderaalsuse-unitaarsuse mõõde“. Järgnevalt kümme erinevust sõnastatud enamus- ja leppemudeli dihhotoomsete vastandustena, igas punktis on esmalt nimetatud enamusedemudeli tunnus. (Lijphart 2009: 20-21)

„Täitevõimu-erakondade mõõde (Lijphart 2009: 21):

1. Täidesaatva võimu koondumine üheparteilise enamusedemudeli kätte versus täidesaatva võimu jagamine laias mitmeparteilises koalitsioonis.

2. Täidesaatva võimu ülekaal seadusandliku võimu suhtes versus täidesaatva võimu ja seadusandliku võimu tasakaal.
3. Kaheparteiüsteem versus mitmeparteisüsteem.
4. Majoritaarne ja ebaproportsionaalne valimissüsteem versus proportsionaalne esindatus.
5. Pluralistlik huvirühmade süsteem koos vaba konkurentsiga rühmade vahel versus koordineeritud ja korporatiivne huvirühmade süsteem, mille eesmärk on kompromisside tegemine ja kooskõlastamine.

„Föderaalsuse-unitaarsuse mõõde“ (Lijphart 2009: 21):

1. Unitaarne ja tsentraliseeritud valitsemine versus föderaalne ja detsentraliseeritud valitsemine.
2. Seadusandliku võimu koondamine ühekojalise seadusandliku kogu kätte versus seadusandliku võimu jaotamine kahe võrdse tugevusega, kuid eri alustel moodustatud koja vahel.
3. Paindlik põhiseadus, mida saab muuta lihtenamusega versus jäik põhiseadus, mida saab muuta üksnes kvalifitseeritud enamusega.
4. Süsteem, kus seadusandlikul kogul on lõplik sõna enda antud seaduste põhiseaduste põhiseaduslikkuse üle versus süsteem, kus seaduste üle teeb põhiseaduslikkuse järelvalvet ülemkohus või põhiseaduskohus.
5. Täidesaatvast võimust sõltuv keskipank versus sõltumatu keskipank.

Enamusedemokraatia eeldab, et vähemus on valmis alluma enamuse otsustele, kui vähemus aga tunneb, et teda enamusega miski ei seo ning ei ole nõus enamuse otsustele alluma, siis demokraatia ei toimi. Enamusedemokraatia eeldab, et on olemas kogukond, kes ütleb, et me oleme „meie“. Riikides, mille elanikkond jaguneb suures osas hõimusüsteemi, on enamasti palju erinevaid konkureerivaid grupe ning sama palju ka erinevaid soove ja eelistusi. Tihti ilmestavad omavahelist konkureerimist ka vägivaldsed kokkupõrked. Mistõttu taolistele ühiskondadele on sobivamad pigem

leppedemokraatiale omased põhimõtted. Hõimusüsteemgi eeldab, et otsused langetatakse, nii pealikuta kui ka pealikuga hõimudes, tuginedes just konsensuse põhimõttele. Enne otsust ei langetata, kui kõik asjaosalised on tulemusega rahul, kõik kuulatakse ära. Ka Rupert Emerson (1960: 284) väidab, et kuigi Aafrika ja Aasia rahvaste tavad on kohati väga erinevad, rikub aramus, et enamusel on võim ja õigus teisiti mõtlemaid vähemusi kõrvale heita, olulisel määral neile ühiskondadele omaseid tõekspidamisi – sellistes ühiskondades on otsuste langetamisel normiks sisukas ja tihti ka aegavõttev arutelu, mille eesmärgiks on jõuda üksmeelele. Leppedemokraatia sobivust Aafrika ja Aasia ühiskondadele on lisaks Arend Lijphartile (2009) rõhutanud lisaks veel ka Aafrika juurtega Nobeli preemia laureaat Sir Arthur Lewis (1965), Filipiinide riigimees ja õpetlane Raul Manglapus (1987) ja veel mitmed teised teemat analüüsinud autorid.

Lisaks on leppedemokraatia sobivam ühiskondadele, millel puudub varasem demokraatia kogemus - sellesse kategooriasse kuuluvad praktiliselt kõik töös käsitletud riigid (Lijphart 2009: 282). Iga riigi puhul on erinevad demokraatia juurutamiseks kuluv aeg ja meetodid, mille määramisel on oluline arvesse võtta iga riigi kultuurilisi eripärasid. Puudub konkreetne valem, erinevad riigid vajavad erinevaid strateegiaid ja struktuure ning lisaks ka erinevat siirdeks kuluvat aega. Nii nagu etniliste konfliktide puhul, nii ka demokratiseerumisel ei ole lahendust, mis sobiks kõikide olukordade ja kõikide riikide puhul.

Lõhestatud ühiskonnad vajavad rahumeelset kooseksisteerimist, mis eeldab võimalikult paljude erinevate gruppide esindajate kaasamist otsuste langetamise protsessi, mida suudavad parlamentaarsus ja proportsionaalne esindatus oluliselt edukamalt võimaldada kui presidentaalsus ja enamussüsteem. Leppedemokraatia juures kaheks väga oluliseks elemendiks ongi proportsionaalne esindatus ja parlamentaarne valitsemisüsteem. Parlamentaarsust kui ka propotsionaalset esindatust saab kujundada nii, et need sobiksid konkreetse riigi tingimustesse ja vaigistaksid igasuguse hirmu, et nende kahe kombinatsioon annab tulemuseks nõrga ja püsimatu valitsuse. Samamoodi saab propotsionaalse esindatuse süsteemi kujundada nii, et kui tekib ka olukord, kus

erakondade arv keskib äärmusliku arvukuseni, siis saab valimistel rakendada näiteks valimiskünnist. (Lijphart 2009: 283-285)

Kuigi leppedemokraatia tundub nii lõhestatud ühiskondadele kui ka varasemat demokraatia kogemust mitte omavatele riikidele sobivaim olevat, on reaalsus see, et enamik nooremaid demokraatiasid ja ka enamik demokratiseeruvaid riike on valinud kas suhtelise häälteenamusega valimised või presidentiaalsuse põhimõtte (Lijphart 2009: 286). Ka töö näiteriikidest on vaid Iraagil täidetud nii parlamentaarsuse kui ka proportsionaalse esindatuse tingimused.

Leppedemokraatia juurutamine on keeruline ühiskondades, mille poliitiline kultuur ei ole loomult leppeline, kuid nagu juba eelnevalt rõhutatud, siis hõimuühiskondadele on konsensususe põhimõte omane. Lisaks toob Lijphart tuginedes Almond'ile ja Verba'le välja kultuuri ja struktuuri vastassuunalise mõju, rõhutades, et kuigi leppeline kultuur võib viia leppeliste institutsioonide loomiseni, võivad ka need institutsioonid muuta algselt vastanduva kultuuri vähem vastanduvaks ja rohkem leppeliseks. (Lijphart 2009: 288-289)

4.2 Riigi ülesehitamine hõimustraditsioonidega riikides

Hõimustraditsioonid ja seadused on kestnud sajandeid ning läbi erinevate valitsusvormide. Hõimuühiskonda jaotumine ning sellele omaste seaduste ja traditsioonide järgi elamine, on näiteriikide kultuuri keskseks osaks ning seetõttu on oluline riiki ülesehitades või siiret demokraatiasse kavandades muuhulgas arvestada ka hõimudele omase kultuuri ning traditsioonidega. Ka töös eelnevalt esitatud andmed näitavad, et riigid, mis kaasavad hõime, on edukamad demokratiseerumisel ning madalama korrupsioonitasemega. Seega, on põhjendamatu kõrvale lükata hõimusüsteemi poolt pakutavaid mehhanisme lahendamaks näiteks tülküsimusi, sest need mehhanismid on niivõrd tugevalt juurdunud ning kui riik ei suuda pakkuda piisavalt efektiivseid, vastuvõetavaid või kättesaadavaid lahendusi, siis elavad hõimuliikmed endiselt edasi enda seadusi järgides, mis on aidanud neil üleelada

perioode, mil riik ei ole suutnud täita oma funktsioone. Riigiülesehitamise või demokratiseerumise eesmärgiks ei tohiks olla oma piirkonna kultuurilise ja ajaloolise eriomaduse kaotamine vaid selle integreerimine uude süsteemi, jättes elanikele alles nende identiteedi. Jeemenis juurutada üritatud Lääne-tüüpi demokraatia peamiseks puuduseks oligi hõimude kaasamise asemel hõimusüsteemi marginaliseerimine ja traditsiooniliste väärtuste allasurumine, mis lõpptulemusena ei andnud ühelegi osapoolele soovitud tulemust (Al Asrar 2006: 4).

Loodav riik ei tohiks olla vastuolus traditsioonilise süsteemiga. Nadwa al-Dawsari, kes on aastaid töötanud koos Jeemeni hõimuliidritega, lahendamaks erinevaid konflikte riigi ja hõimude vahel, rõhutab, et mõnedel juhtudel traditsioonilise õigusüsteemi säilitamine on parim viis saavutamaks ja säilitamaks õigusriigi eksistentsi. Traditsiooniliste mehhanismide integreerimine ametlikku õigussüsteemi Afganistanis, on aidanud laiendada riigi võimekust jõuda kõigi oma elanikeni. Spetsialistid ja hõimuliidrid on Jeemenis jõudnud arusaamisele, et on vajalik luua ühine arusaam traditsioonilisest süsteemist ja kasutada hõimu traditsioone õigusriigi arengu edendamiseks. (Al-Dawsari 2012: 14)

Demokraatia pole midagi seesugust, mida saaks kerge vaevaga saavutada, rakendades vaid õigeid seadusi ning luues vajalikke institutsioone, demokraatia ellujäämine sõltub ka tavakodanike väärtushinnangutest ja veendumustest (Inglehart 2002: 93-94). Just väärtushinnangute, veendumuste ja traditsioonide poolest erinevad hõimuühiskonnaga riigid Lääne ühiskonnast, millele põhinedes demokraatia on tekkinud. Lisaks on Aafrika ja Lähis-Ida puhul olulisteks veel ka majanduslikud tegurid, paljudele riikidele osaks saanud kolonisatsiooni periood, ka näiteks kliima ja veel mitmeid muid tegureid, mis muudavad need ühiskonnad oluliselt erinevateks Lääne ühiskondadest.

Enamikes töö näiteriikides on äärmiselt kõrge korrupsiooni tase, mida ei saa küll seletada vaid läbi hõimuühiskonnale omase mõtteviisi. Kahtlemata omavad selles rolli, ka kõrged vaesusnäitajad riikides ja veel mitmed tegurid. Ometi, on aga läbi hõimuühiskonna võimalik seletada, neile riikidele omast teistsugust mõtteviisi, mille läbi korrupsioon on täiesti normaalne käitumine ning lausa kohustus. Kohustus

võimaldada oma hõimukaaslastele paremaid töökohti, sissetulekuid, paremat ligipääsu haridusele. Lisaks valimiskäitumist mõjutav hõimulojaalsus, mis piirab valikuid hõimukuuluvusele tuginedes. Need on vaid paar näidet sellest, kuidas ühiskondlike erinevuste läbi on võimalik seletada poliitilist käitumist.

Demokraatia on hõimuühiskonnaga riigis võimalik, seda tõestavad kasvõi antud töö kaks näiteriiki Botswana ja Lõuna-Aafrika Vabariik. Mõlemad riigid kuuluvad gruppi, kus hõimud olid kaasatud riigi ülesehitusse ning kus riik ei püüa hõimuühiskondlikku elukorraldust hävitada vaid pigem seda riigi toimimisse integreerida. Hõimuesindajatel on võimaldatud moodustada nõuandvat funktsiooni täitvaid esinduskogusid, traditsioonilistele kogukondadele on võimaldatud piiratud suveräänsus ning traditsioonilistele liidrite õigused on ka riigi poolt seadusega reguleeritud. Muutumine hõimuliikmest riigi kodanikuks saab toimuda vaid siis, kui riik suudab tagada kõigi struktuuride toimimise ning riigi kohalolu on tunda ka kõige kaugemas riigi piirkonnas. Identiteedi ja lojaalsuse ülekandmine eeldab, et riik suudab täita talle elanike poolt pandud lootusi ja pakub kuhugi kuulumise tunnet (Osaghae 1999: 264). Kuhugi kuuluda saab aga vaid siis, kui sind kaasatakse. Riik vastutab selle eest, et kõik elanikud, olenemata nende hõimuliselt kuuluvusest või usutunnistusest, tunneksid end riigina seotuna, riigi kogukonda kuulavana. Just kaasamist suudab Lijphart'i poolt soovitatud leppedemokraatia kõige enam sellistele ühiskondadele pakkuda, võimaldades valitsemist, mis esindab võimalikult paljusid inimesi ning seisab võimalikult paljude inimeste huvide eest (Lijphart 2009: 20). Probleemid ebavõrdsusega ja teatud gruppide marginaliseerimisega ei kao pelgalt demokraatliku süsteemi tekke tõttu, kuid probleeme saab hakata kodanikuühiskonnas vabalt käsitlema, mis pakub parema võimaluse kõiki rahuldavate lahenduste leidmiseks (Osaghae 1999: 264).

Kokkuvõte

Magistritöö käsitles hõimuühiskondi, selle peamiste tunnuste mõju riigi poliitilisele kultuurile ning Arend Lijphart'i poolt välja pakutud leppedemoraatia sobivust hõimuühiskonnaga riigile.

Töö esimeses peatükis esitati peamised hõimuühiskondlikku elukorraldust iseloomustavad tunnused. Hõime iseloomustab eelkõige pärinemine ühisest esivanemast ning enesemääratlemine läbi hõimulise kuuluvuse. Teiseks oluliseks tunnuseks on hõimuseadused, mis reguleerivad siiani, kuidas inimesed riietuvad või söövad ning nõrkades riikides, mis ei suuda oma funktsioone täita, pakuvad hõimuseadused ka viise konfliktide lahendamiseks. Kolmandaks oluliseks tunnuseks, on paljudele hõimudele omane poliitiline karakter, mille üheks väljendusviisiks on hõimupõhiste poliitiliste organisatsioonide ja parteide moodustamine. Neljandaks oluliseks tunnuseks, on hõimude omavaheline konkureerimine riigi erinevatele ressurssidele, millega võivad kaasneda ka vägivaldsed kokkupõrked. Viidendaks oluliseks tunnuseks on laialdaselt levinud korrupsioon ja patronaažisüsteemid, mida mõtestatakse neis ühiskondades tuginedes hõimulojaalsusele. Viimaseks oluliseks tunnuseks on hõimudes otsuste langetamine tuginedes konsensuse põhimõttele.

Riikides, mille suur osa elanikkonnast jaguneb erinevatesse hõimudesse, on väga olulisel kohal ka poliitika, mida riik seoses hõimudega läbi viima hakkab. Tuginedes Maurice Godelier'i liigitusele, jagunevad riigid riigi ja hõimude vahelise suhte liigituse osas kolme gruppi. Esimesse gruppi kuulusid riigid, mis kaasavad hõime. Teise gruppi riigid, mis üritavad hõimusüsteemi alla suruda või hävitada. Kolmandasse gruppi riigid, kus hõimud eksisteerivad riigist sõltumatuna. Ka riigid, mida töös erinevate näidete toomisel kasutati, jagunesid neisse kolme gruppi.

Töö teine pool analüüsis esmalt peamiste hõimuühiskondliku elukorralduse tunnuste mõju riigi poliitilisele kultuurile ning Arend Lijphart'i leppe- ja enamusedemokraatia mudelite sobivust hõimuühiskonnaga riikidele.

Töös tehtavad peamised järeldused:

1. Puudulikult toimiva riigi puhul või piirkondades, kuhu riik ei jõua, pakuvad hõimusüsteem ja traditsioonilised seadused puudulikule riigile asendust, kasutades selleks läbi sajandite kestnud protseduure ja lahendusi, mis kaasavad ka mehhanisme konfliktide lahendamiseks ning kohtumõistmiseks. Traditsioonilised seadused omavad riiklikest seadustest olulisemalt rolli Somaalias, Afganistanis, Sudaanis, Jeemenis. Kui riik suudab järjekindlalt täita oma kohustusi ja rahuldada elanike vajadusi, hakkab traditsiooniliste seaduste roll ja tähtsus ajapikku vähenema.

2. Hõimuühiskondlikule elukorraldusele omane hõimulojaalsus mõjutab negatiivselt poliitilist kultuuri, piirates hõimuliikmete valikuid valimistel ning partei eelistusel. Tuginedes hõimulojaalsusele moodustatakse ka hõimudel põhinevaid poliitilisi parteisid ja organisatsioone, mis võib tekitada olukorra, kus võim ja ressursid on vaid suuremate ning võimsamate hõimude kätes ning väiksemate hõimude huvid ja vajadused jäävad esinduseta. Hõimulojaalsus kujundab ka arusaama korrupsioonist ja patronaažist. Oluliseks leitud seoseks: riikides, milles hõimud on kaasatud riigi loomesse ja ellu, on oluliselt madalam korrupsioonimäär kui riikides, kus riigi eesmärgiks on hõimusüsteemi hävitamine või kus hõimud eksisteerivad riigist sõltumatuna. Küsitlusuuringute tulemustest ei ole võimalik järeldada, et hõimuühiskonnaga riigid erineksid teistest riikidest oluliselt valimisaktiivsuse või demokraatiale omistatava toetuse poolest. Näiteriikide vastavad näitajad on võrreldavad ka muude piirkondade trendidega.

3. Demokraatia riigis, mida iseloomustab jaotumine hõimudesse, on võimalik kui siirdeprotsessi kaasatakse hõime, võetakse arvesse riigi kultuurilist eripära ning demokratiseerumine leiab laialdast ühiskonna sisest toetust. Selles mõttes on mittedemokraatlikud näiteriigid heal stardipositsioonil, toetus demokraatiale varieerub neis ühiskondades 73,5 protsendist Jordaania kuni 86,7 protsendini Iraagis (Somaalia ja Afganistani kohta andmed siiski puuduvad). Üheks olulisemaks teguriks riigi ülesehitamisel on hõimude kaasamine. Kaasamist suudab Lijphart'i poolt soovitatud

leppedemokraatia kõige enam sellistele ühiskondadele pakkuda, võimaldades valitsemist, mis esindab võimalikult paljusid inimesi ning seisab võimalikult paljude inimeste huvide eest (Lijphart 2009: 20). Lisaks peaks demokratiseerumine alguse saama ühiskonnas laialdaselt esindatud olevast nõudlusest demokraatia järele. Riigiülesehitamise või demokratiseerumise eesmärgiks ei tohiks olla oma piirkonna kultuurilise ja ajaloolise erilmelisuse kaotamine vaid selle integreerimine uude süsteemi, jättes elanikele alles nende identiteedi.

Kasutatud kirjandus:

Artiklid:

Ali, A. J. (1990); "Management Theory in a Transitional Society: the Arab's Experience; Int. Studies of Mgt. & Org.; 20:3; 7-35

Baram, A. (1997); „Neo-Tribalism in Iraq: Saddam Hussein's Tribal Policies 1991–96“; International Journal of Middle East Studies; 29:1; 1-31

Chatty, D. (2010); „The Bedouin in Contemporary Syria: The Persistence of Tribal Authority and Control“; Middle East Journal; 64:1; 29-49

Collins, K (2002); "Clans, Pacts, and Politics in Central Asia"; Journal of Democracy; 13:3; 137-153

Comaroff, J., Comaroff, J. (2010); „Reflections on liberalism, policulturalism, and ID-ology: citizenship and difference in South Africa“; Journal for the Study of Race, Nation and Culture; 9:4; 445-473

Dalton, R. J., Shin, D. C., Jou, W. (2007); „Understanding Democracy: Data from unlikely places“; Journal of Democracy; 18:4; 142-156

Eno, M. A.; Eno, O. A. (2009); „Intellectualism amid Ethnocentrism: Mukhtar and the 4.5 Faktor“; Bildhaan: An International Journal of Somali Studies; Vol. 9; 137-145

Glatzer, B. (2001); „War and Boundaries in Afghanistan: Significance and Relativity of Local and Social Boundaries“; Die Welt des Islams; 41:3; 379-399

Gregory, R. J. (2003); „Tribes and Tribal: Origin, Use, and Future of the Concept“; Stud. Tribes Tribals, 1:1; 1-5

King, B. H. (2005); „Spaces of change: tribal authorities in the former KaNgwane homeland, South Africa“; *Area*; 37:1; 64–72

Luling, V. (2006); „Genealogy as Theory, Genealogy as Tool: Aspects of Somali 'Clanship'“; *Social Identities*; 12: 4; 471-485

Marchal, R. (2007); “Warlordism and terrorism: how to obscure an already confusing crisis? The case of Somalia”; *International Affairs*; 83:6; 1091-1106

Mattes, R., Bratton, M. (2007); „Learning about Democracy in Africa: Awareness, Performance, and Experience“; *American Journal of Political Science*; 51:1; 192–217

Molutsi, P. P., Holm, J. D. (1990); „Developing Democracy When Civil Society Is Weak: The Case of Botswana“; *African Affairs*; 89: 356; 323-340

Nutt, M. (2009); „Aafrika – kirevus ühtsuses“; *Diplomaatia*; Vol. 70

Osaghae, E. (1999); „Democracy and national cohesion in multiethnic African states: South Africa and Nigeria compared“; *Nations and Nationalism*; 5:2; 259-280

Powell, B., Ford, R., Nowrasteh, A. (2008); „Somalia after state collapse: Chaos or improvement?“; *Journal of Economic Behavior & Organization*; Vol. 67; 657-670

Prunier, G. (1996); „Somalia: Civil war, intervention and withdrawal (1990 -1995)“; *Refugee Survey Quarterly*; 15:1; 35-85

Reilly, B. (2002); „Electoral Systems for Divided Societies“; *Journal of Democracy*; 13:2, 156-170

Stancati, B. (2010); „Tribal Dynamics and the Iraq Surge“; *Strategic Studies Quarterly*; 88-112

Strauss, S. (2005); „Darfur and the Genocide Debate“; Foreign Affairs; 84:1; 123-133

Suliman, M. (1997); „Civil War in Sudan: The Impact of Ecological Degradation“; Contributions in Black Studies; 15:7; 99-121

Tanguay-Renaud, F. (2002); „Post-Colonial Pluralism, Human Rights & the Administration of Criminal Justice in the Federally Administered Tribal Areas of Pakistan“; Singapore Journal of International and Comparative Law; 6; 541 – 596

Tebbe, N. (2007); „Witchcraft and Statecraft: Liberal Democracy in Africa“; The Georgetown Law Journal; 96; 183-236

Webersik, C. (2004); “Differences that matter: The Struggle of the marginalised in Somalia”; Africa; 74:4; 516-533

Raamatud ja artiklikogumikud:

Almond, G., Verba, S.; „The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations; Princeton University Press; 1963

Birch, A. H.; „The Concepts and Theories of Modern Democracy“; London: Routledge; 1993

Emerson, R.; „From Empire to Nation: The Rise to Self-Assertion os Asian and African Peoples; Cambridge; Mass.; Harvard University Press; 1960

Etounga-Manguelle, D.; „Kas Aafrika vajab kultuuri korrigeerimise programmi“; raamatust „Kultuur on tähtis: kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut“; Harrison, E. L., Huntington, S. P.; Pegasus; 2002

Fortes, M., Evans-Pritchard, E. E.; African Political Systems; International African Institute; Fortes, Evans-Pritchard; Oxford University Press; 1950

Franklin, M. N.; „Voter Turnout and The Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945“; Cambridge; 2004

Glatzer, B.; „The Pashtun Tribal System“; raamatust Concept of Tribal Society; G. Pfeffer & D. K. Behera (eds.); New Delhi: Concept Publishers; 2002

Harrison, E. L.; Huntington, S. P.; „Kultuur on tähtis: kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut“; Harrison, E. L., Huntington, S. P.; Pegasus; 2002

Inglehart, R.; „Kultuur ja demokraatia“; raamatust „Kultuur on tähtis: kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut“; Harrison, E. L.; Huntington S. P.; Pegasus; 2002

Inglehart, R., Welzel, C.; „Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence“; Cambridge University Press; 2005

Jasiewicz, K.; „Citizens and Politics“; raamatust „Developments in Central and East European Politics“; White, S., Batt, J., Lewis, P.G.; Palgrave Macmillan; 2007

Lewis, W. A.; „Politics in West Africa“; London: George Allen and Unwin; 1965

Lijphart, A.; „Demokraatia mustrid: Valitsemisvormid ja nende toimimine kolmekümne kuues riigis“; Tallinn, 2009

Manglapus, R. S.; „Will of the People: Original Democracy in Non-Western Societies; New York: Greenwood; 1987

Marx, E.; “The Tribe as a Unit of Subsistence: Nomadic Pastoralism in the Middle East”; 1977

Nugent, P.; „Africa since independence“; Palgrave Macmillian; 2004

Putnam, R. D.; „Üksi keeglisaalis: Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd“; Tartu: Hermes; 2008

Reno. W.; „Warlord Politics and African States“; Lynne Rienner Publishers; London; 1999

Muud allikad:

Afrobarometer; Round 4 ja Round 5; <http://www.afrobarometer.org/data/data-rounds-merged>; külastatud 30.03.2013

Arab Barometer; <http://arabbarometer.org/>; külastatud 30.03.2013

Al Asrar, F. A.; „Democratic Governance in a Tribal System; CPS International Policy Fellowship Program; 2006

Al-Dawsari, N.; „Tribal Governance and stability in Yemen“; Carnegie Endowment for International Peace; 2012

Braizat, F.; „Arab Barometer Survey Project: Jordan Report“; 2006

Chabal, P.; „Reflections on African Politics: Disorder as a Political Instrument“; from the Encyclopaedia of African History; Shillington, K.; Taylor & Francis Group; 2004

Diamond, L.; „Can the Whole World Become Democratic? Democracy, Development, and International Policies“; CSD Working Papers; Center for the Study of Democracy; UC Irvine; 2003

Election Guide; Election guide: Afghanistan; <http://www.electionguide.org/>; külastatud 22.04.2013

Failed States Index; Foreign Policy;

http://www.foreignpolicy.com/failed_states_index_2012_interactive külastatud

23.03.2013

Freedom House: Country Report: Afghanistan 2012; Sudan 2012; Somalia 2012;

Botswana 2012; <http://www.freedomhouse.org> külastatud 15. 03. 2013

Freedom House: Sudan; <http://www.freedomhouse.org/country/sudan> külastatud 01.

03. 2013

Freedom House: Yemen; <http://www.freedomhouse.org/country/yemen> külastatud

[01.03.2013](http://www.freedomhouse.org/country/yemen)

Freedom House: Regions; <http://www.freedomhouse.org/regions/middle-east-and-north-africa>

Godelier, M.; Conference: „The Political Role of Tribes in the Middle East and North Africa“; [Conference Handout]; University of Jordan; 2009

Hassan, H. D.; „Iraq: Tribal Structure, Social, and Political Activities“; CRS Report for Congress; 2007; 1-7

Hoffman, M.; „Arab Barometer II: Iraq Country Report; 2012

IDEA Global Voter Turnout Database; <http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=246>

külastatud 17.05 2013

International Human Development Index; <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>

külastatud 17.05.2013

Koelble, T.; „Democracy, Traditional Leadership and The International Economy in South Africa“; Published by the Centre for Social Science Research University of Cape Town; 2005

Prah, K. K.; „African Wars and Ethnic Conflicts –Rebuilding Failed States“; Africa Regional Background Paper: Human Development Report; UNDP; 2004

Rowland, J.; "Democracy and the Tribal System in Jordan: Tribalism as a Vehicle for Social Change"; Independent Study Project (ISP) Collection; Paper 749; 2009

Sammon, R. L.; „Mullas and Maliks: Understanding the roots of Conflict in Pakistan’s federally administrated tribal areas; A Thesis University of Pennsylvania; 2008

Somolekae, G.; „Democracy, Civil Society and Governance in Africa The Case of Botswana“; Botswana; 1998

Tamm, K.; „Klanniühiskonna mõju riigi stabiilsusele, Somaalia näitel“; bakalaureusetöö; 2010

The Corruption Perseption Index; <http://www.transparency.org> külastatud 30.04. 2013

The National House of Traditional Leaders; ametlik lehekülg <http://www.nhtl.gov.za/> külastatud 30.03. 2013

Van den Bosch, M. A.; „Arab Barometer II: Sudan Country Report“; 2012

Summary

The present master thesis dealt with tribal societies, the influence of tribal societies' characteristic features on the political culture, and the suitability of consociational democracy, as proposed by Arend Lijphart, for a tribal society.

In the first chapter, the main characteristic features of tribal societal way of life were brought out. Most importantly, these are descent from a common ancestor and self-determination through tribal belonging. Another important characteristic feature is the existence of traditional laws that regulate, for example, how people dress or eat. Also, in weak states, that are not capable of fulfilling their purpose, traditional laws present ways for solving conflicts. Third essential feature is the political character peculiar to many tribes. This is expressed, for example, through the formation of organisations and parties. Fourth important feature is competition between tribes over the different resources of the state, which may also lead to violent clashes. Fifth important feature is widespread corruption and patrimonial systems. Their meaning in such societies is ascribed based on tribal loyalty. Last important feature of tribes is decision making based on consensus principle.

According to Maurice Godelier's classification of tribe-state relations, the states fall into three groups. First group, states that involve tribes, this group includes' Jordan, South-Africa and Botswana. Second group, states that try to suppress or destroy the tribes, this group includes' Iraq, Yemen, Sudan. Third group, states, where the tribes continue to exist independent of the state, into this group fall Somalia and Afghanistan.

In the last chapter, the tribal way of life's influence on political culture and the suitability of Lijphart's consociational and majoritarian democracy models for tribal societies were analysed.

The main conclusions drawn from the theses are:

1. In case of an insufficiently operating state or in areas that the state does not reach, the tribal society and traditional laws offer an alternative to the insufficient state. This is

done by applying centuries-old procedures and solutions that also involve mechanisms for solving conflicts and administering justice. Traditional laws have a more important role than state laws in Somalia, Afghanistan, Sudan, and Yemen.

2. The characteristic features of tribal societal way of life influence the state's political culture by having an effect on voting preferences and mobilisation of voters. The influence is expressed through formation of tribal organisations and parties. An important correlation was found: corruption rate is considerably lower in states, where the tribes are involved (the first group in Godelier's classification) than in states, where the objective is to destroy the states or where tribes exist independent of the state. The results of survey researches do not indicate that the tribal societies differ substantially from the other states in terms of political and electoral participation or support for democracy. The corresponding figures of the states chosen as examples are comparable with trends in other areas.

3. Democracy in a state that is characterised by segregation into tribes is possible if during the transition period the tribes are involved, if the state's cultural peculiarity is taken into account, and if the transition occurs as a seamless process. The consociational democracy proposed by Lijphart is best suited for such states as it enables governing that represents the maximum amount of people and stands for the rights of as many people as possible. In addition, the process of democratisation should be rooted in the society's pressing demand for democracy. The objective of building up or democratising a state should not be elimination of cultural and historical diversity but their integration into the new system, leaving the habitants their identity.

Lisad

Lisa 1 – Suurimad hõimud Iraagis

<i>Shammar</i>	Iraagi suurim hõimu konföderatsioon, enam kui 1.5 miljoni inimesega. Shammar hõimu alla kuuluvad Toqa (ajalooliselt paiknevad kesk-Iraagis) ja Jarba (paiknevad riigi põhjaosas). Shammar hõimud katavad ulatuslikud territooriumid Bagdadist lõunas kuni Süüria piirini loodes. Hõimu hulka kuuluvad sunniidi ja šiidi grupid ja nende ulatus on Jeemenist Araabia Ühendemiraatideni.
<i>Dulaym</i>	Dulaym kuulub suurde Zubaydi päritolu hõimugruppi ja on ühendatud Jannabiyin, Ubayd ja teiste konföderatsioonidega. Paljud prominentsed iraaklased kannavad perekonnanime “Dulaym,” mis annab märku nende kuuluvusest sellesse laia hõimukonföderatsiooni. Paljud Dulaymi hõimud ja juhid olid olulisemateks Husseinis toetajateks.
<i>Jibur</i>	Jibur üks suurimatest hõimudest, paiknevad laialipaisatult põhjaosas jõgede ääres. Jiburi hõimu hulka kuuluvad nii sunniidi kui ka šiidi harud. 1980ndatel andis Hussein raha ja mõjuvõimsad ametikohad Jiburi hõimujuhtidele, vahetuseks võitlesid tuhanded nende hõimuliikmed Iraaniga. Taoline suhe lõppes 1990. aastal, mis grupp Jiburi hõimu liikmeid üritas Husseinis mõrvata. Tänapäeval teevad Jiburi hõimujuhid koostööd USA jõududega ning aitavad valitseda Mosuli linna.

<i>Tikriti-al või ka al-Takarita</i>	Sellest hõimust pärines Saddam Hussein.
<i>Khaza'il-al</i>	The al-Khaza'il tähtis hõim, pärit Najd. Suur hulk neist on rändava eluviisiga. Khaza'il jaguneb Al Shallal ja Al Salaman.
<i>Anizah</i>	Anizah konföderatsioon on numbriliselt suurim araablase rändhõim. Rivaalitsevad Shammari hõimu konföderatsiooniga.
<i>Hushaim</i>	Päritolult suures osas Shammar, arvatavasti on Oraagis paiknenud juba pikka aega.
<i>Aqrah, al</i>	Hõimugrupp Shammar päritolu, on olnud iseseisvad ja ei tunnista ülimat pealikku vaid moodustavad avara konföderatsiooni. Hõimugruppi kuuluvad nii põllupidajad kui ka lambaaretajad.
<i>Zubaydi</i>	Al-Zubayd on usutavasti Iraaki migreerunud Jeemenist, ilmselt 7. sajandil ja nagu kõik varased migrandid, paiknevad väga hajali. Neil on lai sugulus..
<i>Ubayd</i>	Sunniitides araablase hõim, migreerusid Iraaki 6. sajandil ja paiknevad Tigriise jõepervel, Mosuli ja Bagdadi vahel.

(Hassan 2007: 5-7)

Lisa 2 – Somaalia klanniperekondadel põhinevad organisatsioonid

Klann	Organisatsiooni nimetus	Organisatsiooni taust
<i>Isaaq klanniperekond</i>	Somaalia Rahvuslik Liikumine (SNM - The Somali National Movement)	Loodi 1981. aastal. Barre režiimi lõpus, saavutas kontrolli terve endise Briti Somaalimaa üle, kus kuulutati välja iseseisev riik 1991. aasta mais.
<i>Darood, Majerteen'i perekond</i>	Somaalia Päästmise Demokraatlik Rinne (SSDF - The Somali Salvation Democratic Front)	Kõige esimene organisatsioon, loodi 1978. aastal. Tegemist on ühe suurima poliitilise ja sõjaväelise organisatsiooniga Somaalias.
<i>Hawiye</i>	Somaalia Ühendatud Kongress (USC - The United Somali Congress)	Moodustatud 1989. aastal. Organisatsioon mängis võtmerolli Mohamed Siad Barre režiimi kukutamisel.
<i>Digil ja Rahanweyn</i>	Somaalia Demokraatlik liikumine (SDM - The Somali Democratic Movement)	Loodi 1989. aastal, peamiseks eesmärgiks kaitsta Lõuna-Somaalias vastavate klannide huve.
<i>Dir, Issa perekond</i>	Ühendatud Somaalia Rinne (USF – The United Somali Front)	Organisatsiooni toetab majandusliku ja poliitilise abiga Djibouti, millest suur osa on samuti Issa perekonna liikmetega asustatud.

(Prunier 1996: 47-50)

Lisa 3 – Sudaani hõimude jaotus piirkonniti

Riigi piirkond	Hõim, tegevusala	Religioon
<i>Põhja piirkonnad</i>	<p>Araablaste hõimud, kes on peamiselt jõeäärsed farmerid (Shaygiyya, Ja'aliyyinare); karjused; vihmast sõltuvad farmerid; kaameli aretajad (Shukriyya, Kababish); karja kasvatajad (Baggara)</p> <p>Mitte-araablaste hõimud – Nubians, Nuba, Ingessana, Zaghawa, Fur, Masalit</p>	<p>islam</p> <p>peamiselt islam</p>
<i>Lõuna piirkond</i>	<p>Aafriklaste hõimud, kes on peamiselt karja kasvatajad (Dinka, Nuer, Shilluk) või metsapiirkondade ülesharijad (Azande, Bari, Mural, Topes)</p>	<p>traditsioonilised Aafrika uskumused</p> <p>islam või kristlus</p>

(Suliman 1997: 100-101)

Lisa 4 – Somaalia 4.5 mudeli põhjal riigi elanikkonna jaotumine

Klanniperekond	% riigi rahvastikust	Sellesse kuuluvad perekonnad	Paiknemine 4.5 mudelis
<i>Hawiye</i> (<i>poliitiliselt ja sõjaliselt mõjuvõimsaim</i>)	25%	Abgal, Ajuran, Degodia, Habr Gedir, Hawadle ja Murosade	Üks neljast põhiklanniperekonnast.
<i>Isaaq</i>	22%	Eidagalla, Habr Awal, Habr Toljaala, Habr Yunis	Üks neljast põhiklanniperekonnast
<i>Darood</i>	20%	Dolbohanta, Majertain, Marehan, Ogaden, Warsangeeli	Üks neljast põhiklanniperekonnast.
<i>Rahanwein</i>	17%	Digil, Merifle	Üks neljast põhiklanniperekonnast.
<i>„Etnilised vähemused“</i>	6%	Banadir, Bantu (Jareer), Yibir	Omavad võrreldes põhiklanniperekondadega tunduvalt väiksemat esindatuskvooti parlamendis.

(Luling 2006)